

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

IV. ÉVFOLYAM

KOLOZSVÁRT, DECEMBER 3, 1874.

205—49. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. **Szerkesztői** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmentve** küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Előfizetési felhívás

AZ

„ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY“

1875-ik évi V-ik évfolyamára.

Ismét egy esztendő vége felé közeledünk; ismét egy új esztendő küszöbén állunk; ismét ott vagyunk ama nehéz feladat előtt, hogy „a magunk ajánlásához“ fogjunk. Mert az „előfizetési felhívás“, bizony, nem egyéb, mint egy kereskedésben a kirakat, mely mentől cifrább, annál nagyobb közönséget képes maga köré gyűjteni. E hasonlat annál trivialisabb, mentől meszszebb állunk nem csupán a kalmárkodó világtól, hanem ama célszaktól is, melyek a földi számítások, érdekek és befolyások alapján vágnak, akarnak bizonyos eredményt elérni. A mi pályánk ki van mérve, a mi útunk meg van szabva: a célnak szívünk legszentebb érzelmeiből kell fölfakadnia, az eredmény iránt való forró vágnak táplálékot a protestáns szellemből kell merítenie és amaz erős akarattal, szilárd meggyőződésből, a mely, ha kell, megtörik, de meg nem alkuszik.

Lelki örömmel és az öntudatnak megnyugvásával hivatkozhatunk avagy csak ez évi folyamunkra, hogy e tekintetben kötelességünknek megfeleltünk. Nem volt egyetlen vitális kérdésünk, a melyet köröm-szakadtig meg ne vitattunk volna. A vitakozás alatt merültek fel oly kérdések, melyek tán személyes megmérkőzést vontak maguk után; de a ki látni akar, a ki fogalommal bír az objektív itéletéről, annak be kell vallania, hogy a provokátor soha sem lapunk volt, mely meg tudja választani, és megbecsülni a nyilvánosság tisztességét.

Távul vagyunk attól, hogy e felhívásban polémiát kezdjünk ama szóhajtókkal, kik lapunkkal szemben ellenséges állást foglaltak el ama köpenyeg alatt, hogy benne igen sok és éles szóváltás történt ez év folyamában és hogy „párt-közlöny“ lett. Sőt inkább, megköszönjük ez itéletet, mely sokkal hízlelőbb ránk nézve, mint ha az ellenkezőt mondanák. Igen is, „párt-közlöny“ a mi lapunk; közlönye az elvitathatatlan igazságnak, melyet meggyalázni, nem engedünk; közlönye a kötelesség-teljesítésnek, melyet senki kegymosolyáért el nem engedünk; közlönye a szilárd meggyőződésnek, mely halad amaz úton, melyen egyedül juthat dicsőséges jövődöhez anyaszentegyházunk, s melyet soha el nem árulunk; közlönye a protestáns szellemnek, mely megveti a tekintélyt a jelenben, s bár kegyelettel viseltetik a múlt iránt, de a jövődö dicsősége után vágyva, azt remélve, meg nem hajlik az arany-borju előtt; közlönye lapunk annak a közvetlenségnek, melyet a mai nap szüksége megkövetel s hogy azt kielégithessük, sem nem hizeleg, magát megalázva; sem nem pöffeszkedik, magáról megfélekedve. Ezekon kívül, elhárintuuk minden föltevést, holott célnak csupán a köznek használni s megérni anyaszentegyházunk fölvirágzását.

E nagy célt csupán vállalva érhetjük el. Ezért kérjük fel olvasóinkat, lapunk pártolót a további előfizetésre, melytől függ lapunk fennállása; ama lapnak, mely első e nemben anyaszentegyházunkban, mely minden fogyatkozásai dacára, eddig ismeretlen szolgálatot teljesített s melynek hiányát akkor fogják megérezní olvasóink, midőn többé nem lesz. Pedig meg fogjuk szüntetni, ha jobban nem buzgólkodnak barátaink. Szívesen kérjük tehát mindazokat, kik lapunk fennállását ohajtják, hogy ugy maguk, mint barátaink részéről minél többeket megnyerni sziveskedjenek.

Láthatják olvasóink, hogy nem az anyagi nyereségre spekulálunk, holott oly mellékletet adunk az „Erd. egyh.-ker. egyházjoga“ című munkában, mely egy maga felét legalább föléri a lap előfizetésének, s mely a jövő évben teljesen olvasóink kezébe lesz s benne birni fognak egy oly kézi-könyvet, melyet eddig sajnosan nélkülöztünk.

Ha anynyit ígérünk, hogy — a nekünk adott talentumok mértéke szerint — minden igyekezettel, szorgalommal és elég bátorsággal fogunk birni, hogy a meggyőződésünk szerint legjobbnak szolgáljunk: tán méltán várhatjuk meg az érdeklődők figyelmét és áldozat-készségét. Ha ezt megnyerjük, fokozott igyekezettel fogunk buzgólkodni;

ellenkező esetben, le kell mondanunk a dicsőségről, hogy „anyagi áldozattal” tartsunk fen lapot az erdélyi szuperintendenciának.

Lapunk előfizetési díjja a „jutalom-illetékkel” együtt:

Évnegyedre	1 frt. 50 kr.
Fél évre	3 frt.
Egész évre	6 frt.

Kiadó-hivatal, hová az előfizetések (posta-utalvánnyal) küldendők: külmagyar-utca, 9. szám.

☛ Szívesen kérjük olvasóinkat, lapunk barátait, hogy folyó hó **20**-ig előfizetésüket beküldeni, vagy megrenelésüket megtenni sziveskedjenek, mert ettől teszszük függővé, hogy lapunkat a jövő évben folytassuk, vagy megszüntessük.

Kolozsvártt, decemberben, 1874.

Szász Gerő.

ev. ref. pap, esperes, mint felelős szerkesztő és kiadó.

Theológus-e; pap-e; vagy mi?

(Folytatása és vége.)

A theológus tudomány-szomja kielégítésére törekszik, a pap az erkölcsi tökély magaslatára igyekszik emelni önmagát s másokat is; a theológus legfőleg a tudományos kritika támadásainak van kitéve, a pap kritikusa különbség nélkül minden ember; a theológus minden tekintetben egy kategóriába esik a többi tudomány-szakok miveltőivel, osztozik saját elhivatása körén belől a tudósok elismerésében, megtámadásaiban, hibáiban, erényeiben, a pap csak egyetlen bíróra hivatkozik, saját lelkiismeretére; a theológus egyénisége, érzelmei, akarat-ereje a tudomány előtt hátérbe szorulnak, a papnál épen ezeknek kell előtérbe lépni anynyira, hogy a pap sem beszédjében, sem tetteiben, sem más föllépéseiben, sőt még testalkatra, arvonásaira nézve sem jöhet kifogás alá, míg a theológus, mint tudós szak-férfi, lehet mint ember akármilyen, csak mint tudós álljon meg lábán.

Ezt korunk természete hozza magával. Ma a munka-felosztás elve uralkodik, ma a szakismeretek mellett eltörpül az ember; ma mindenki anynyit ér, a menyinyit látszólag, vagy valósággal létre hoz, ma nem azt vizsgálják, nem is azt követelik, ki milyen indokból, érzellemmel cselekszik, hanem a cselekedet nagyságát, s milyenségét; ma a külső nagyság, rendkívüliség számíthat elismerésre, ma az ész uralmát éljük, a szív zajtalan lüktetése néma csendben enyészik el. Ugy látszik, hogy az észnek határtalan uralma néhány jobbakkal előtt gyanusnak, tévesztett irányúnak tűnt fel, élet-szükségnek lön deklarálva a társadalom reformálása, a szív és ész együttes, összhangzó működésének útba indítása, el lön ismerve az egyház s ezek közt a prot. egyház társadalmi elhivatása; korunk úgy hozza magával, hogy itt is szak-

emberekre legyen bizva a nagy és terhes munka; legyenek e szak-férfiak a papok, a Pál lelkesedésével, a Péter hitével, a János szelidségével és a Tamás kétkedésével.

Köztudomásu dolog, hogy ezek között csak Pál dicsekedhetett tudományos miveltiséggel, csak ő rendelkezhetett oly szellemi eszközökkel, melyek elég hatályosak voltak, a gazdag világ-város Korinthosz romlottságával szembe szállni; de azért nem kevesebb érdem illeti a halászok, vámszedők közül választott minden tudományos készütség nélkül való apostolokat, bizonyosságát annak, hogy a mai értelemben vett szak-tudomány nélkül is lehet valaki szakférfi. És itt kérem, ne méltóztassanak állításomat úgy értelmezni, mintha én a paptól a tudományos miveltiséget el akarnám vitatni; sőt épen szükségesnek tartom, hanem úgy, hogy az ő szakképzettsége az emberileg elérhető tökély produkálásában nyilatkozzék. Őszintén beismerem, hogy nem tudom elég világosan kifejezni magamat, épen ezért legyen szabad, néhány példát hozni fel.

Kilépsz kedves aa., mint fiatal pap az életbe, viszel magaddal ember-szeretetet, barátja vagy az igazságnak, őszinteségnek, kebledet sok szép remény dagasztja, szemeid előtt lebeg ember-társaidnak boldogítása, az egyháznak, iskolának felvirágoztatása, a vallás-erkölcsi élet fejlesztése. Belépsz a papi telekre, nézesz a templom felé, megállsz az iskola előtt: mindenütt romot látnak szemeid, sehová nem vonulhatsz az eső elől; reméled, hogy nem úgy lesz ezután; — csak remélj! — de elhidd azt, hogy te is romokban hagyod utódodra, ha ne ha oly szerencsés helyzetben vagy, hogy apád örökségéből jut valami a romok széthordására. Vértik szived, midőn tapasztalod, hogy hivatást az idegen ajkuak megvetik, gúnyolják, nevetik; határozottan lépsz fel azon reményben, hogy egyházad tagjai, mint tiszta magyar nemes birtokosok, át fog-

ják látni, érezni, hogy elszigetelt helyzetükben csak a kor igényeinek megfelelő iskola és nevelés által fogják biztosítani fenmaradásukat, az együtt lakó nemzetiségek tiszteletét, becsülését — csak remélj! Jutalmad a fájdalmas csalódás lesz.

Hirdeted a vallás-erkölcsi életet, beszélsz a mértékletességről, kötelességek teljesítéséről egy szebb jövő reményében — csak remélj; de vigyázz, hogy az utcán tántorgó emberek le ne verjenek lábadról. Családot alkottál, nagy kiterjedésű helyen csak egyedül vagy kálvinista pap, örömmel kereszteled meg saját gyermekedet; örömed nem sokáig tart, a bölcsőt koporsó váltja fel; nincs hitfelekezeti pap-társad közelben, nem marad egyéb számodra, fájó kebelled, de azon megnyugtató érzéssel párentálsz saját fiad felé, hogy legalább megmenekült a koldus-tarizsnjától; az isten adta, az isten is vette el, áldott legyen érte szent neve! Emészt a minden napi gond, a kepe nagyon keserű kenyér, ezt sem kapod be, földet mivelsz másoknak felibe, vagy arendába, roppant fáradtsággal szeresz magadnak tölire valót, ne csüggedj! nem sokára kizöldülve látod a papi lak padlásán.

Gazdaságod folytatására igás barmot kell tartanod, költözz velük egy fedél alá; csattogó hideg van, fáról kell gondolkodni, nincs pénzed, mivel favágót fizess, vedd fejszédet s míg egy százados tölgyet földre teritesz, elmélkedhetsz a prédesztinációról. Kálvinista pap hiányában, valamelyik jobb modu birtokos ur távolabb vidékre vitet keresztelni; a déli Kárpátok alól e hír hallatára egyszerű földmivesekből álló karaván érkezik, megtelepedik egy kis kunyhóban, urvacsorát kíván venni: vigasztald, erősítsd, bátorítsd őket, ha a könyvek miatt szóhoz tudsz jutni.

És így folytathatnám tovább szinte a végtelenig, melyek meggyőztek arról, hogy ily viszonyok közt — pedig ilyen s ezekhez hasonló nagyon sok van — a szoros értelemben vett theol. tudományokkal nem sokra lehet menni, ide több kell, mint a mit csak a tudomány adhat. Ide a Channing értelmében vett s főnebb idézett főlemelkedettséggel kívántatik.

Az igaz, hogy minden tudomány, általános szempontból tekintve, abszolút becsü, de nem a szakférfiakra nézve. Minden tudós szakférfi előtt saját kedvenc tudománya abszolút, a többiek csak reális becsüek, míg a papra nézve mindenik, még a theol. tudományokat sem véve ki, csak reális értékkel bírnak. Neki mindeniket egyforma érdekeltséggel kell tanulmányoznia

nem azért, hogy egyikben, vagy másikban szak-tudós legyen, hanem hogy ezek által s ezek segítségével összes emberi sajátságait, szellemi- s vallás-erkölcsi erejét kifejthesse, szerezen éles ítélő tehetséget, erős akaratot, jellem-szilárdságot, szép iránti fogékonyságot, lelkesedést, az ő feladata összes emberi természetének aránylagos, őszhangzó fejlesztése, mert az ő elhivatása ezt a szakképzettséget követeli. Ehhez járul még az előadó tanárok különböző modora, megjelenése, magaviselete, az iskola szelleme, iránya, berendezése, a tanulók és honpolgárok közt létező bizalmas, barátságos, vagy visszautasító, lenéző viszony. Emlékezzünk csak vissza iskolai éveinkre! Most is előszámlálhatnók, hogy az előadó tanárok közül kitől mit tanultunk; egyiktől tudományt és azt, hogy mily félszeg a primae informationis itéletű ember; a másiktól szép izlést sajátítottunk el, de tudományt semmit; a harmadiknak lelkesedését bámultuk, de tudományos rendszerére verset faragtunk ad notam „kerekek ez a zsemle“; a negyediknek akarat-ereje, jellem-szilárdsága bilincselt le, de megborzadtunk a penderiától.

Kolozsvártt vagyunk, szép májusi nap, délután a sétálók tarka vegyületben hullámanak a járdán. A kövezeten egy szegény, nyomorék koldusnó hasztalan iparkodik, fölvenni elejtett piszkos zsebkendőjét, kér, hogy adjuk fel, mi hidegen haladunk tovább. Nem sokára jön egy tisztességes, méltóság-teljes férfi, hó fehér hajjal, komoly léptekkel, megáll a koldusnó mellett, lehajlik, feladja piszkos zsebkendőjét, visszatekintünk s a legnagyobb szégyennel, pirulással, önszemrehányással ismerjük fel boldog emlékü Bodola Sámuel püspököt.

Jénai tanuló koromban szerencés voltam, a híres Kunó Fischer előadásait hallgathatni; az újabb kor filozófia-történetét adta elő. Rendkívüli egyéniség; egyetlen órán lehet tőle tudományos jellemet, finomságot, éles logikát, nyájasságot, szelidséget, szilárd akarat-erőt elsajátítani. De mindezeknél sokkal méjebben s maradandóbban hatott egy minden nap ismétlődő jelenség. A tanuló sereg, nagyon sokan halgatták, begyült rendesen, elfoglalta helyét csöndesen, csak egy tiszta fejező haju öreg várta az ajtó előtt a híres tanárt; a tanár megérkezik, kalapot emel, kezét szorít s szívélyesen üdvözli az öregot; belépnek a terembe mindketten, egyik az ajtó mellett, másik a katedrán foglal helyet;

óra végeztével feláll az egész ifjúság, az öreget a tanár újból szívélyesen üdvözlí s karon fogva távozik — az apa és fia.

Horváth István,
bűrkösi ev. ref. pap.
(Vége következik.)

A közönyösek.

(Folytatása és vége.)

Az egyházak semmi esetre sem pusztán magán-társulatok. Olyan társulatok azok, a melyek egy országnak csaknem minden községeit, csaknem minden lakóit magukba foglalják; a melyek a közérdekek egyik nagy mezejével, a vallással rendelkeznek, s a melyek ennél fogva hatalmas és maradandó befolyást gyakorolnak egy népnek egész életére. Sőt az egyik, a katolikus egyház, oly jól van szervezve, oly ügyesen van fegyelmezve, oly nagy tekintélyt tart fenn a lelkek és lelkiismeret felett, hogy valóságos államot képez az államban s nem egyszer vitatta el sikeresen az állam jogait. És már, miféle bölcs tanács volna az, a mely ilyen utasítást adna az államnak szemben ama hatalmas társulatokkal: ne is ügyelj reájuk, számba se vedd, tégy úgy, mint ha nem is volnának a világon, bánj velök úgy, mint egy dalegylettel, mint egy sakk-társasággal? Még soha senki sem verte meg ellenségét az által, hogy megvetette.

„A ki szabad akar lenni, az ne lépjen egyházba; egy egyház sem nyújt szabadságot, csak az állam adja azt.“ E szavak szépen csengenek, de nem igazak. Szabadság dolgában az állam és egyház tökéletesen egyenlők. Egy iskolában nőtt fel mind a kettő. Még nem régiben nagyon is szolgálai zsarnok volt mind a kettő, úgy a monarchiában, mint a republikában.

A „fölvilágosodás“ szele, az első francia forradalomnak árja, az utána következett népviharok megrendítették az állami abszolutizmus épületét s szétérték a szabadság korlátait, úgy hogy jelenleg a politikai és társadalmi szabadság szellője kezd lengedezni mindenfelé. Ugyanazon időben s ugyanazon körülmények befolyása alatt kezdte meg az egyház is az óriási szabadság-harcot a tekintélyvel szemben s ha a győzelem nem volt oly gyors és általános, mint az állam mezején, annak oka a kétféle mezőnek természetében rejlik. A vallásban, a kedély világában szívósabb a munka, méjjebb a működés. Azonban, mai nap nem egy egyház van országunkban, a melynek tagjai mérhetlenül szabadabbak, mint a polgárok az állammal szemben. Mert azon állítást sem tartjuk teljességgel igaznak, mely szerint az állam szabadságot nyújtana. Az állam épen korlátolja az egyéneket s csak anynyi szabadságot enged, a menynyi a többiek jogaival és a közjával összefér.

Hát, nem magánvállalatok-e a vasutak nálunk nagy részben? S az állam mégis felügyel a vasuti társaságokra, korlátokat szab, törvény-rendeletekkel vet gátat önkényüknek, s meghatározza azt, hogy minő határok közt mozoghatnak a közjó előmozdítására. Hát, a gyárak nem magán-

vállalatok? S az állam mégis törvényeket alkot az egyéni szabadság védelmére, a munkás osztályok egészségének és jólétének oltalmára. Csak az egyházakat ne venni számba az állam; az egyházakat, a melyek sokkal általánosabb s fontosabb érdekek szószólói; a melyek már állásuknál fogva sem tekinthetők pusztán magán-társulatoknak, hanem nyilvános testületeknek? Azon állam, a mely föladataival tisztában van, nem fogja azt tenni, s nem is teheti. Nem teheti pedig két oknál fogva.

Először, mert egy bölcs állam-férfinak, bármit tartson is egyénileg a vallásról és egyházzal, meg kell győződnie affelől, hogy egy népnek egyházában oly kiucsei rejlenek a népkedélynek, a melyek megmérhetetlen becstűek a közre nézve, s a melyeknek hova fordítását nem nézheti közönynyel.

Másodszor azért, mivel az állam a gyengék védelmezője. Wéber ur azt mondja, hogy az állam védelmezi a gyengét az egyházak hatalmaskodásával, a püspökök és papok erőszakoskodásával szemben az által, ha megengedi mindenkinek az egyházból való kiléphetést a nélkül, hogy polgári károkkal volna egybekötve. „A ki szabad akar lenni, az ne tartsa magát egy egyházhoz sem; a ki nem szereti az elnyomatást, lépjen ki belőle.“ Az efféle beszéd üres abstrakció, eredménye, a mely a gyakorlati életéről és kívánalmairól mit sem akar tudni. Miért nem mondja az állam a vasuti társaságoknak: csináljatok, a mit tetszik, készítetek menetrendeket, szabjátok a szállítási díjakat, kényvetők-kedvetők szerint; a ki nem akar vasuton menni, járjon gyalog? Miért nem mondja a gyári munkásoknak: senki sem kényszerít arra, hogy ebben, vagy abban a gyárban keresd kenyered; ha azt akarod, hogy ne nyomjanak el, hogy ne zsaroljanak, akkor ne menj oda? Azért, mert az állam nem absztrakt elmélkedő s olyan elvhős, hanem veszi az életet úgy, a mint van, ezer meg ezer féle szűkségeivel.

Elvileg igaz az, hogy egy munkás sincs kényszerítve a gyári munkára; de gyakorlatilag nem igaz. Épen így, sőt sokkal inkább így áll a dolog az egyházzal. A ki meggondolja azt, hogy a kegyeletnek, a kedélynek, a családnak, az állásnak mily sok águ s szoros kötelékei csatolják egy népnek tagjait, még pedig a gyengébbjeit azon egyházhoz, a melyben bölcsőjét ringatták s a melyben felnőtt, az vér-fagyraló gúnynak, mondhatnók, vadságnak fogja találni ezen vigasztalást: „kiléphetsz, ha elnyomatást érzesz. Mit érdeklí az államot a ti bajatok? Hadd csináljanak a papok és hiveik egymással, a mit épen tetszik! Lássad, az a te bajod!“ Azt mondják: engedje meg az állam, hogy üzzék-füzzék az egyházak dolgaikat kedvök szerint s csak arra ügyeljen, hogy se polgári kár, se haszon ne legyen vele egybekötve!

Hadd vesse, pl. egyházi átok alá egyik hívét a püspök s hadd hajtsa is végre ezen átkot a maga egyházi következményeivel, vagy is: hadd tegye földön-futóvá, mert az tisztán egyházi dolog, a hit dolga s tehát, a ti elméletetők szerint, az államnak semmi hozzá szólása sincs; s ime, ki-

vettétek az utolsó falat kenyeret is szájából, s nem hagyatok még egy talpalatnyi földet sem lábai alatt, a melyről elmondhassa: ez az enyém!

Az államnak és egyháznak amaz elválasztása nem egyéb elvont elméletnél, a mely az élet, a valóság kívánalmait számba se veszi, s a mely nem tudja megérteni sem az egyház jelentőségét, sem az államnak kulturális föladatát. Könnyűvé teszi egy időre a kormányzást; azonban, a vége mindig az lesz, hogy a pap hatalmasabb az államférfinál.

Ezen elméletnek élő példája Belgium. Ne hivatkozzanak Amerikára. Amerika még ezen elválasztást sem vitte ki teljesen. Nézzék csak meg azon lényeges korlátokat, a melyeket törvényhozása szab az egyházi vagyon-gyűjtésre, természetesen csak papiroson. Amerika még nagyon fiatal. Sok dolog van fejlődő félben úgy az egyházban, mint az államban, s fejlődésének eredményei korántsem állanak szemeink előtt. Annyi minden esetre bizonyos, hogy az államnak az egyházhoz való azon viszonya, a melyet ama ékkirók pengetnek, épen ellenkező eredményre vezetne, mint

a melyet céloznak. Az egyházak nem véreznek el, a valóság nem vonul a szív kamrájába a nyilvánosság teréről, sőt inkább minden talpalatnyi földből új egyházak nőnek ki.

De hát, mit akarunk mi? Tán, állam-egyházat? Korántsem! Sem az állam-egyház, sem az egyháznak és államnak absztrakt elválasztása nem vezetnek célhoz. Középútat kell követni. A kérdés, mint minden politikai kérdés, nagyon szövevényes úgy anynyira, hogy nem lehet oly könnyelmesen és határozottan belefoglalni egy minden lehető esetben alkalmazható formulába, mint a milyen ez: az államot és egyházat el kell választani föltétlenül. A kérdés megoldása sok körülménytől függ a szerint, a mint az egyház és állam szerkezete hozza magával. Nem célunk itt, kifejteti ezen elvet, s alkalmazni az egyházi élet különböző ágaira, a taura, kultusra, alkotmányra és vagyonra. Célunk, csak annak kijelentése volt, hogy a közönyösek nem a mi szabadítóink.

Keresztes József.

TÁRCA.

Pestalozzi előtt és után.

*Jeilge: Vollkommenheit ist die Norm des Him-
mels; Vollkommenes wollen, ist die
Norm des Menschen.*

G ö t t e.

(Folytatás.)

Az értelmet hogy lehet egyenlősíteni az egy tanmód által úgy, hogy a kedély, a képzelem abstraháló tehetősége és így az öntudatosság csirája meg ne semmisíttessék? Pestalozzi először Niederer felé hajolt, ki lelkeket akart növelni, ki növelését a szivre és a szellem önállóságára építé és minden rendszerességet, különösen a tankönyvek előadásánál, visszautasított. Mellette voltak Ramsauer, Raumer is. Ugyanis Pestalozzi, azzal az együtt hangoztató tanmóddal háttérbe szorítá az egyéniséget és egyöntetűséget csinált; másfelől Niedererék a vallás-oktatás lazaságát, a vallásos szellem hidegülését is megtámadták. Később Pestalozzi az ő szeretett Schmidjéhez hajolt, kiből első találkozásra megkedvelte az egészséges, gyakorlati felfogást, rendszerességet, erőt minden tettében és azt, hogy anynyit akar elérni, a mennyit tud; sőt Schmid szemére veti az ellenfél, hogy a szeretetről, rokonszenvről mit sem tud; ő szigorú jogot és kötelességet kíván. Niedererék el is váltak 1817-ben, mi alapjában megintá az intézetet.

Csodálatosnak tűnik fel, hogy Pestalozzi mért hajolt Schmidhez. De a folelet egyszerű, mert benne épen ez a „Realkraft“ hiányzott, és így azért szerette azt, kiből feltalálta. Mi eltérnénk Pestalozzitól, ha a humánizmus rovására lett volna elfogadva a realizmus. Pestalozzihoz hajlunk azért, mert az individuálitás csak akkor érvényesül, hogy ha magát alá tudja másoknak rendelni. A szív bizonytalan az élet nehéz körülményei között; ha a szivhez fordulunk tú-

lontúl, akkor növelünk egyéneket, kik az életben állást elfoglalni, nem tudnak, kik a percek betöltéséi, rendszeresen cselekedni, lassan, de fokokint haladni, nem tudnak, kik állandósítani, mit sem bírnak; mert az értelem állandósít! Igen, az emberiségben nélkülözhetlen s általánosabb szükség az értelem józansága, a tett határozottsága; — a szív, a kedély mérhetetlen birodalma fogja mindig kitüntetni és szerencsétlenné tenni a nagy embereket; a nagy gondolatok még mindig a szivből fognak jőni, de nekünk nevelnünk, oktatnunk kell az emberiséget a helyes cselekvésre. Aztán egyetlen alap, mi általánosan magába foglal mindent, mi alapját képezi mindennek: az érzéklet. Ugyanazon természetet kell ismernünk. Aztán az értelem átalakítja a szivet is. A szív is minden indokát az értelemtől veszi; nem elég, hogy érzi a jót, de tudnia is kell. Tehát az értelemnek tápot kell nyújtani.

A cél — az egység az emberiségben; ezt a szív bizonytalan hullámoztatása által, az egyéniség olyan nevelése által érzük-e el, mely képtelenné teszi a társadalmi életre? Nem! Az egységet a világról való fogalom egységesítése által érzük el, vagy is, az érzékeltetés józan használása által. De ügyelnünk kell, ne hogy a képzelem érintetlen maradjon, hisz akkor nem élvezünk egy isteni ihletet, egy mámort, mely folytonosan szebb jövő felé ragad. A nevelés és oktatás célja: az ember minden tehetségének kifejtése; tehát a két irányt egyeztetni kell. A mi a rendszeresség ellenvetését illeti, hogy t. i. Pestalozzi a tanítónak nem engedte meg, eltérni a tankönyvtől: erre azt jegyzem meg, hogy az igaz, és Pestalozziban sok pedansság volt; de rendszeresség szükséges, mert kívánt sikerhez csak rendszeresség vezet, nem kell az egyének folytonosan tömjénezni, érezze kötelességét, tanulja meg, szabadságát használni a közös célra. A rendsze-

resség szellemdús tanítóra nézve nyugőző, de nem jó-e azt behozni egy tanintézetbe, hol nem mindig akad olyan. Aztán, a tanmód őszhangzata alkot őszhangzó szívet és észet. A rendszerességet kössük össze szeretettel és minden ki van egyeztetve.

A szeretet mindig megtalálja útját a szívhez. Pestalozzinak pedig szíve igen is tele volt szeretettel. Az egyéniségnek meg kell adni a táplálékot, de ha az egyéniség szerint történik minden, nem is lesz egyéniség. Egyéniség csak úgy erősödik egyéniséggé, ha folytonosan védni kell magát az ellen, ha folytonosan félti magát, ne hogy beolvadjon az egyöntetű alakba, mit a társadalom szab ki. Ha megnyeri táplálékát, akkor nem vész el egy skholasztikus rendszerben sem. Az együtt hangoztatásra nézve azt jegyzem meg, hogy ez csakugyan nem helyes nagyobb növendékeknel, mert soha sem tudja a tanító, hogy mit értnek tanítványai s ha nem tud mindenik értelmi felfogásához mérten adni elé valamit: akkor eltéveszti célját. A kisebbeknél addig, míg figyelemhez szoknak, lehet gyakorolni, csak hogy nagyon fárasztó a tanítóra nézve. Általában a lélek ne érezzen semmi mekhanizmust a tanulásban, mert akkor szabaddá, önállóvá soha sem fog kifejlődni. Az ifju pedig különösen protestálni szokott és képes egy tantárgyat meggyűlölni, mihelyt észreveszi, hogy az pusztá mekhanikus kinzásra ad alkalmat. Hisz mindegy, akár az értelmet tegyük gépiessé, akár az emlékezetet.

Itt Niederernek van igaza. És azt mondom: mintsem egy semmi eszményítő erővel fel nem ruházott egyént növeljek az értelem-fejtés ilyen alakja által, akkor inkább fejtsék tonni képtelen és mindegyre botló kedélyeket a másik alak által; mert ez által az emberiség a maga valódiságában megvan, míg amaz által a perchez kötött állapot lesz az emberből.

A vallás-oktatás, igaz, nem volt oly közvetlen Pestalozzi méjj, vallásos elmélkedése, társalgása által adva, mint Bourgdorfban; de 137 tanulóval nem is lehet ugyan azt elérni. A konfirmáció-féle tanítás Schmid által a vallásos szellem teljes felfogására volt irányozva, t. i. arra volt az irányzat, hogy érzékelje szellemileg azt a forrást, honnan a hit származik, aztán azt erősítse meg a tradíció által, külső nyilvánlatai által a vallásos életnek és végre jön a szer-tartás. Tehát, hogy minden vallásban találja fel a közös forrást: az emberiséget. Találja fel az örökléttel való viszonyt. Ez felvilágosult és valódi lélektani átadása a hitnek. De egészen kiállja-e a próbát? Nem! Itt is van egy kis erőszak a lelkiismereten.

Kérdik tán tőlem, hogy én mit akarok? Én azt felelem: laissez faire, laissez passer elvnek én sem vagyok egészen pártolója. Ha az emberiség fejlődésének oly nagy fontosságú áramlatát képezte a hit, azt a lélek előtt ismeretlenül hagyni, ez anynyi volna, mint a hisztoriai alapot eltaszítani. De másfelől, a hit tisztán az egyén dolga. A képzelem és szív táplálása a tanító legszentebb kötelessége; de nem a képzelem és szív működésének irányzása; az istenalkotás egyedül kizárólagosan az egyént illeti.

Hegedűs István.

(Folytatása következik.)

VIDÉKI ÉLET.

A v.-hunyard-zarándi egyházmegyéből.

V.-Hunyard, november 27, 1872.

Tiszteletes szerkesztő ur!

V.-hunyard-zarándi ref. egyházmegyénk folyó hó 23—24-én tartott közgyűlésében hozott közérdekű határozatairól kívánom értesíteni a következőkben.

1) A jegyzőkönyvbe igtatni határozott elnöki megnyitó beszéd után, hátszegi lelkész és nyugalmazott esperes Jakab Bénéiamin aa. halálára vonatkozólag: a ki múlt október hó 21-én végezte be földi pályáját, két lelkész-társunk lett megbizva, néhai kedves emlékü hivatal-társunk élet-rajzának a közelebbi közgyűlésig leendő elkészítésére, mely élet-rajz akkor közgyűlési jegyzőkönyvünkbe fog megörökíteni.

2) A mtgs. állandó igazg.-tanácsnak azon leiratára vonatkozólag, mely szerint közgyűlésünk felhivatott, véleményes előterjesztést küldeni föl a n.-enyedi theológikum szemináriumnak Kolozsvárra átköltöztetése tárgyában, miután e tárggyal egybefüggőleg, a rikánbelőli egyházi közönségnek és a n.-enyedi egyházmegyének közgyűlésünkhöz átküldött ugyan e tárggyra vonatkozó indítványai is felolvastattak: Bartha Lajos, dévai lelkész aa. a tárgyalást megelőzőleg, a fenfor-gó tárggyra vonatkozó határozati javaslatot olvasott fel, s ajánlotta közgyűlésünkhöz elfogadásra; mely határozati javaslat több oldalról való megvitatása után végre, mint egyházmegyénk közgyűlésének véleménye elfogadtatott, s a főt. kerületi közgyűlésre felküldetni határoztatott.

Ezen elfogadott határozati javaslatnak rövid tartalma következő.

Nem fogadja el ezen határozati javaslat a rikánbelőli és n.-enyedi egyházmegyéknek azon érvelését, mintha a főt. egyh.-kerületnek a nagy-enyedi theol. szemináriumot jog és törvény szerint máshová áttenni, szabad nem volna oly esetekben, midőn annak Nagy-Enyeden létele lehetetlenné, vagy egyházi és iskolai tekintetben tehetetlenné válnék. De midőn így vélekedik egyh.-megyei közgyűlésünk: nem fogadhatja el azon indokolást sem, mely által a n.-enyedi theol. szeminárium Kolozsvárra leendő áttétele napi rendre került; mert ha valamely egyházi, vagy iskolai vagyion kezelésében visszaélések történnek, vagy egyenetlenség, viszálykodás keletkezik valahol, abból nem következik, hogy az intézetnek azon helyen fennállani, nem lehetne, hanem a bűnösök megbüntetése, s a szenvedélyek megfékezése által kell a bajt orvosolni. S ámbár elismerjük, hogy Kolozsvárt a jelen körülmények közt több módja s alkalma lehet egy törekvő ifjunak önképzésére, mint N.-Enyeden: mind az által, részint az átköltöztetés költséges voltát, az idő-vesztést s főkép az átköltöztetés miatt keletkező keserű viszályokat, s az egyetértéssel, közös buzgósággal való munkálkodásnak szükséges voltát megfontolva: azon tiszteletteljes véleményt terjeszti fel egyh.-megyei közgyűlésünk, hogy az enyedi theol. szemináriumnak Kolozsvárra átköltöztetésére nézve tett indítvány tétessék félre. Mely véleményének felterjesztéséhez

azon kérést is csatolja közgyűlésünk, hogy mivel a n.-enyedi főtanoda van ez idő szerint arra hivatva, hogy egész egyházkerületünk számára hasznosan munkáló papokat növeljen, méltóztassék a főt. egyházkerületi közgyűlés erélyes intézkedéseket tenni a végre, hogy az ottani netalán nem kellő számú tanerők újjakkal szaporíttassanak; általában, leendő papjaink olyan növelésben részesíttessenek, hogy az után a buzgóságnak ébresztői, a szellemi, vallás-erkölcsi életnek, keresztényies miveltségnek előmozdítói; tehát, isten országának valóban építői lehessenek.

3) Több más tárgyra nézve, melyek szintén vélemény felterjesztése véget közgyűlésünkhez leküldve voltak, indokolt határozati javaslat készítésére 5 tagu bizottság neveztetett ki, mely munkálatát a jövő tavaszi közgyűlésre beadja.

4) Az özvegy-árvai pónztár alapszabályainak átvizsgálása, s ezen intézet lehető gyarapítása s jobb karba hozatalára nézve alapos előterjesztést, illetőleg, javaslatot készíteni a tavaszi közgyűlésig, egy más 3 tagu bizottság választatott. E tárgyra nézve még a jelen gyűlésen egy indítvány tétel, hogy az özvegy-árvai pénztár gyorsabb gyarapodása végett, jövőre nézve évi fizetésök bizonyos százalékát fizessék bé a paptársak, mely indítvány elvileg elfogadtatván, az e tárgyban való végleges megállapodás szintén a jövő közgyűlésre halasztatott.

Gál Sámuel,
egyh.-megyei jegyző.

N y i l a t k o z a t.

Az „Erdélyi protestáns közlöny“ n.év. 19-ki számában a marosi egyházmegyei közgyűlésről egy tudósítás jelent meg, melybe olyan dolgok vannak, melyeket sem mint azon gyűlésnek elnöke, sem mint marosi esperes el nem hallgathatok.

Ugyanis, először vádolja a gyűlést partikulárizmussal. Ezt szárazon — tagadom; meg nem foghatom, micsoda fogalma van a partikulárizmusról az illető atyafinak? Jó lenne, ha rezolválná, mi az a partikulárizmus? Hogy én hogy nyitottam meg a gyűlést; s hogy vezettem: azt megítélni, az illető közönség dolga; de, hogy alkotmányosabb, függetlenebb tanácskozás abban a teremben nem volt, ezt a zsufolt terem mivelt közönsége, hangsúlyozva elismerte; a teológiai fakultáshoz tartozó minden átiratokat, és egyház-tanácsi munkálatot felolvastattam, azt a tanácskozás rendje kívánta.

Szeretném, ha kimutatná, hogy ebben micsoda pressio van? Jó lenne, ha rezolválná ezt is! Szerezzen magának a pressiorúl is más fogalmat; vagy mutassa ki az elnöki pressiót! Ha az nyomja a lelket, hogy az egyházmegye a teológiának Kolozsvárra áttételét nem véleményezte, kár volt sikra nem szállni, s pártot nem szerezeni véleménye érvényesítésére.

Lássuk már egy kissé a kánonika vizitációt. Nem tudom, az a tiszteletes atyafi, engemet, vagy hivatali elődömet vádolja-e lukullusi ebédekkel? Hivatali elődömnök sirját s nevét tartozom ily rágalmak ellen megvédeni. Bizton állíthatom, hogy a lukullusi ebédek ellen szakadatlan tiltakozott,

és soha két lónál többel nem járt, sőt hosszu időig egyik egyház küldte a másikba, tehát lovait nem kellett élelmezni.

Társai pedig mindig csak két-két lóval jártak vizsgálatra. Ha pedig az utána következő hivatalosokat érte, akkor is téved és rágalmaz, mert én és új igazgató, Madaras János barátom, több esztendőig egy szekerem három lóval jártunk; mióta esperes vagyok, egy télen vizitáltam, még pedig így: egyik kerülőből mentem a másikba, az egyiket rendszeren magamnak tartván; ott tehát én voltam a harmadik személy; két lóval mentem, igaz, mert egygyel bajos lett volna, egyik szélétől az egyházm.-nek a másikig menni; az alsó kerülőben három személy vizitált, mikor azokhoz mentem, mindig nagyon kicsit ültem, kivéve Bergenyét, ott 24 órát munkáltam, munkálkodásom eredményei: a díszes új-iskola-ház s kijavított templom ott fénylenek, tessék megnézni! Abban igaza van, hogy némely helyeken élelem cím alatt igen sokat tesznek fel az egyházak kárára; de biz ezt nem mi eszszük meg, hanem az illetők lakadalmi innepet ülnek hátunk megett; sokat pedig nem ülünk, sőt szakadatlan dolgozunk még éjjel is, s a hol többet kell ülnünk, annak oka a rendtelenség, s a készíttelen számadás; s a hiba-kimutatásánál előállott disputáló viszketeg. Hogy pedig a kocsi-sok zabot kérnek, annak az az oka, mert tudják, hogy némely helyt három-négy vékát vezetnek számadásba, s egyet is alig adnak.

Hogy a visszaéléseket gátolni kívántam, azt bizonyítja az, hogy a legközelebbi egyház-tanácsi ülésen bejelentettem, hogy méltóztassék, mérsékelt életmezési árt szabni, hogy visszaélések ne történjenek. Egyébiránt, az kevés helyt volt; a hol rendes, nobilis pap és előjárók vannak, ott rendszeren 4, vagy 5 forintba szokott az élelmezés kerülni. A mi az utazási költséget, máskint, nap-díjjet illeti, az oly kevés, hogy anynyi munkálatért, nyugtalanságért szivesen átadjuk a tiszteletes atyafinak. Különben, a vizitáció minden nap szükségesebbé válik. 23 egyházat utánvizitáltam idő közben a nyáron, s úgy tapasztaltam, hogy a hol a pap és előjáróság egy vizitálattól a másikig mindent beszámoltnak hiszen, oda minden héten kellene egy vizitáció és egy esperes.

A mi a felekezeti- és állam-iskolát illeti, a ki nem tudja, ne fujja; s aztán ismerjük azt a hires állam-iskolát is; nézzen széjjel a hon egén, s úgy diskuráljon; idealizálásal nem lehet a világ sorsát eldönteni!

Végül, ne intse a „protestáns közlöny“ dolgába felszólaló aa.-it, hogy mért nem használja inkább tollát, mint száját; jó lenne, ha tiszteleted is előbb az utolsót használná, s ha azzal nem értékesítheti eszméit, akkor venné elő tollát.

Egyébiránt, erős hitem van, hogy sem ez a virágzó, jeles egyházmegye gyűlésén a partikulárizmus szenyés, sem annak vizitáló egyházi hivatali kara a fényűzés és huza-vo-na vádját el nem fogja szenvedni.

Ny.-Sz.-Benedeken, november 24, 1874.

Vályi Pál,
marosi esperes.

KÜLÖNFÉLÉK.

= Múlt hó 28-án tartotta meg a kolozsvári egyházmegye is őszi közgyűlését tanácskozándó ama fontos kérdések felett, melyek ez idő szerint vannak letéve minden egyházmegyénk zöld asztalára. Minden kérdés felett előtérben állott a theol. fakultás kérdése, melyre nézve a megpendítés dicsőségét magunknak követeljük. Örömmel mondhatjuk, hogy oly emlékiratot fogadott el közgyűlésünk, mely mig egyfelől becsületére fog szolgálni írójának — Szász Domokosnak — másfelől a kérdést egészen visszatereli eredeti medrébe s kimutatja azt az utat, melyről szenvedélyeskedés és egyoldalú felfogás kizökkentette volt. Nincs benne polémia, óvás, protestációk, vagyon-rablással, kommunizmussal való vádaskodás, vagy megtámadása a tulajdonnak, a melyek oly szépen burjánznak fel más e nemű dolgozatokban. Hanem, van a tárgynak tiszta felfogása, anyaszentegyházunknak mindenek felett való érdeke, oly adatok csoportosítása, melyeket a szenvedélyes ellen-, vagy rokonszenv meg nem döntenek; megvan benne az, hogy minden kétségen kívül e tekintetben a következő egyházkerületi közgyűlésnek meg kell mutatni, hogy e kérdéssel szemben hajlandó-e elfogadni a minimumot, s használni igen sokat a vallás-erkölcsi, és az egyházas élet föllevenítésének egyházkerületiükben; vagy megmarad a régi slendrian mellett s bizonyítványát adja, hogy vagy nem akar, vagy nem képes fölemelkedni a kor színvonalára. Egyházmegyénk azon lesz — mások példájára — hogy emlékirata minél szélesebb körben elterjedjen s örülni fogunk, ha barát és ellenség belátja, hogy itt közcélról, előhaladásról s egyházkerületünk jövő dicsőségéről van szó, melyet rövid protestációkkal igen kényelmes dolog elhallgatni, de a felelősséget elvállalni érte anynyi, mint utjába vetni magát az előhaladásnak. Nem reméljük, hogy sokan lennének ilyenek, kik e szomorú dicsőségre vágnának.

= (Meghívás.) Az udvarhelyszéki általános néptanító-testület udvarhely-járási fiók-köre folyó évi december 19-én rendes évnegyedes közgyűlést fog tartani, melyre a t. tagtársak tisztelettel meghívattak. A gyűlés az ev. ref. leány-nővelde helyiségében délelőtti 10 órán kezdve fog megtartatni. Kelt Sz.-Udvarhelyt, nov. 24-én, 1874. Bod Károly elnök.

* * Gr. Lónyai Menyhért a protestáns egyesület tagjai sorába lépett, s már az egyesület elnöki jelöltje is. Résznokról is örömmel fejezzük ki a felett, hogy az egyesület egy ily kiváló férfit hódított kebelébe, kinek vezetése alatt, megkezdett nemes pályáján kétségen kívül sokszorozott erővel és sikerrel fog haladni egész a diadalmig.

KÖRÖZTETNEK.

1161—1874.

Húnyad-zarándi egyházmegyénkben a harói kántortanítói állomás.

a) Jövedelme:

1) 200 frt. o. e; kész pénzben, melyet negyed évenként előre kap az egyház-pénztárából; 2) 30 kalangya (25 kérés) búza, mely évenként felosztatik a hallgatókra; 3) minden családtól 2 nagy véka csős-törökbúza, melyet az egyház gyűjt be és ad át a tanítónak, (a családok száma 80 körül van); 4) legatum gyanánt 6 frt. az egyház-pénztárából; 5) tanuló gyermekek után az illető szüléktől fejenként egy szekér tűzifa, vagy ennek megváltásába 1 frt. o. é. a tanszoba fűtésére; 6) a temető-kert fűvének használata; 7) temetések alkalmával éneklésért 50 kr.; 8) tisztességes lak-

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

hely, szükséges gazdasági épületekkel és kerttel, jó karban és kerítéssel tartani az egyház köteles.

b) Kötelességei: 1) isteni tisztelotek és temetések alkalmával kántori szolgálatokat tenni; lelkész nem léte, vagy betegsége esetén legalább könyörgést tartani; 2) az iskolás gyermekek tanításában kellő erélyt, buzgóságot és szakmáretet fejteni; (az iskolázás ideje tart szeptember elejétől június végéig.)

Pályázati határnap, 1875, január 20.

A folyamodványok v.-húnyad-zarándi esperes t. t. Dánié István aa.-hoz, Szászvárosra küldendők.

Kolozsvártt, november 30, 1874. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

1154—1874.

Udvarhelyszéki egyházmegyénkben a mohai ének-tanítói állomás.

a) Jövedelme:

1) 154 kalangya őszgabona, az ugy nevezett, harangozó 5 kóvót is beleszámítva, és 67 kalangya zab, vagy helyette kalangyájáért 3 véka csős-törökbúza; 2) fa-illetményben az egyház pénztárából 8 frt. o. é.; 3) pium legatum kamat 2 frt. 50 kr.; 4) tandij 20 krral számítva 18 frt. o. é.; 5) kánonika porció jövedelme 5 frt. 65 krra becsülve; 6) kényelmes lakás két szobával, pincével, külön nyári konyhával, sütő kemencével és gazdasági épületekkel; 7) az ugy nevezett oszporásoktól félvékéval 21 véka szemes törökbúza.

b) Kötelessége:

Ének-vezérlés, tanítás, és a szokásos harangozás; megjegyezve, hogy temetések alkalmával harangozásért kap négy kupa lisztből sült kenyert.

Pályázati határnap, 1875, január 15.

A folyamodványok udvarhelyszéki esperes t. t. Sólómosi István aa.-hoz, Bögözbe (u. p. Sz.-Udvarhely) küldendők.

Kolozsvártt, november 30, 1874. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

1155—1874.

Sepsii egyházmegyénkben a bikafalvi leány-tanítói ének-vezetői állomás. Jövedelme:

1) 97 egész-, 24 fél-kepes gazdától 109 kalangya ősz-, ugyanannyi tavasz (zab) kepe; 2) 120 oszporástól 12 frt.; 3) 10 árva-családtól 80 kr. val = 8 frt. 4) Kánonika rész 35 fit. 5) 13 véka férőjű szántó haszonélvezete; 6) 35 terüh fa-kepe; 7) temetési szolgálatért estveli énekléssel 50 kr.; 8) tandij minden leánykától 50 kr. (tankötelessék száma 40—50); 9) kettős szobájú, pincével, nyári konyhával bíró lakház, kamara, istálló, csűr, ólak, kúttal, kerttel ellátva.

A rendes fizetés fele része az öreg tanító életében annak jár; lakhely, tanítási és temetési díjjak azonban egészen az új tanítóé fognak lenni.

Pályázati határnap, 1875 január 15.

A folyamodványok sepsii esperes, t. t. Csiszér Gábor aa.-hoz, Egerpatakra (u. p. Nagy-Borosnyó) küldendők.

Kolozsvártt, november 30, 1874. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

Nyílt posta.

26. Strada Calvina, nr. 1. A „bocsánat-kérés“ ilyen alakban is elmaradhat. Bizony, nem irigylendő sors!

27. A. F. urnak. Hogy az állandó igazgató-tanács mért „méltságos“, azt mi épp oly kevéssé tudjuk, mint ön, uram, holott „tisztelet“ legalább is van oly megtisztelő, mint amaz. De cím-kérdést nem akarunk provokálni; mondja, írja ki a hogy inkább szereti. Mi egyszerűen a „tisztelet“ címet tartjuk éppen elégnek és azt használjuk minden előfordulható alkalomnál.

28. N. S. Hídvég. Örvendünk, hogy a tudósítás feleslegessé tett egy másikat, melyet dühössége miatt nem közölhattünk volna.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdász betűivel Kolozsvárt.

Mai számunkhoz van mellékelve az „Erd. ev. ref. egyházkerület egyházjogának“ 3—4 iva.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

IV. ÉVFOLYAM

KOLOZSVÁRT, DECEMBER 10, 1874.

206—50. SZÁM.

Megjelenik minden esütörtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. **Szerkesztői** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmentve** küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Előfizetési felhívás

AZ

„ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY“

1875-ik évi V-ik évfolyamára.

Ismét egy esztendő vége felé közeledünk; ismét egy új esztendő küszöbén állunk; ismét ott vagyunk ama nehéz feladat előtt, hogy „a magunk ajánlásához“ fogjunk. Mert az „előfizetési felhívás“, bizony, nem egyéb, mint egy kereskedésben a kirakat, mely mentől cifrább, annál nagyobb közönséget képes maga köré gyűjteni. E hasonlat annál trivialisabb, mentől meszszebb állunk nem csupán a kalmárkodó világtól, hanem ama célszaktól is, melyek a földi számítások, érdekek és befolyások alapján vágnak, akarnak bizonyos eredményt elérni. A mi pályánk ki van mérve, a mi útunk meg van szabva: a célnak szívünk legszentebb érzelmeiből kell fölfakadnia, az eredmény iránt való forró vágnak táplálékot a protestáns szellemből kell meritnie és amaz erős akaratból, szilárd meggyőződésből, a mely, ha kell, megtörik, de meg nem alkuszik.

Lelki örömmel és az öntudatnak megnyugvásával hivatkozhatunk avagy csak ez évi folyamunkra, hogy e tekintetben kötelességünknek megfeleltünk. Nem volt egyetlen vitális kérdésünk, a melyet köröm-szakadtig meg ne vitattunk volna. A vitatkozás alatt merültek fel oly kérdések, melyek tán személyes megmérkőzést vontak maguk után; de a ki látni akar, a ki fogalommal bír az objektív itéletéről, annak be kell vallania, hogy a provokátor soha sem lapunk volt, mely meg tudja választani, és megbecsülni a nyilvánosság tisztességét.

Távul vagyunk attól, hogy e felhívásban polémiát kezdjünk ama szóhajtókkal, kik lapunkkal szemben el-lenséges állást foglaltak el ama köpenyeg alatt, hogy benne igen sok és éles szóváltás történt ez év folyamában és hogy „párt-közlöny“ lett. Sőt inkább, megköszönjük ez itéletet, mely sokkal hízlelgebb ránk nézve, mint ha az ellenkezőt mondanák. Igen is, „párt-közlöny“ a mi lapunk; közlönye az elvitathatatlan igazságnak, melyet meggyaláznai, nem engedünk; közlönye a kötelesség-teljesítésnek, melyet senki kegymsolyáért el nem engedünk; közlönye a szilárd meggyőződésnek, mely halad amaz úton, melyen egyedül juthat dicsőséges jövendőhez anyaszentegyházunk, s melyet soha el nem árulunk; közlönye a protestáns szellemnek, mely megveti a tekintélyt a jelenben, s bár kegyelettel viseltetik a múlt iránt, de a jövendő dicsősége után vágyva, azt remélve, meg nem hajlik az arany-borju előtt; közlönye lapunk annak a közvetlenségnek, melyet a mai nap szüksége megkövetel s hogy azt kielégithessük, sem nem hizeleg, magát megalázva; sem nem pöffeszkedik, magáról megfeledkezve: Ezeken kívül, elhárintuuk minden föltevést, holott cé-lunk csupán a köznek használni s megérni anyaszentegyházunk fölvirágzását.

E nagy célt csupán vállalva érhetjük el. Ezért kérjük fel olvasóinkat, lapunk pártolót a további előfizetésre, melytől függ lapunk fennállása; ama lapnak, mely első e nemben anyaszentegyházunkban, mely minden fogyatkozásai dacára, eddig ismeretlen szolgálatot teljesített s melynek hiányát akkor fogják megéreznai olvasóink, midőn többé nem lesz. Pedig meg fogjuk szüntetni, ha jobban nem buzgólkodnak barátaink. Szívesen kérjük tehát mindazokat, kik lapunk fennállását ohajtják, hogy ugy maguk, mint barátaiik részéről minél többeket megnyerni sziveskedjenek.

Láthatják olvasóink, hogy nem az anyagi nyereségre spekulálunk, holott oly mellékletet adunk az „Erd. egyh.-ker. egyházjoga“ című munkában, mely egy maga felét legalább föléri a lap előfizetésének, s mely a jövő évben teljesen olvasóink kezébe lesz s benne birni fognak egy oly kézi-könyvet, melyet eddig sajnósan nélkülöztünk.

Ha anynyit ígérünk, hogy — a nekünk adott talentumok mértéke szerint — minden igyekezettel, szorgalommal és elég bátorsággal fogunk birni, hogy a meggyőződésünk szerint legjobbnak szolgáljunk: tán méltán várhatjuk meg az érdeklődők figyelmét és áldozat-készségét. Ha ezt megnyerjük, fokozott igyekezettel fogunk buzgólkodni;

ellenkező esetben, le kell mondanunk a dicsőségről, hogy „anyagi áldozattal“ tartsunk fen lapot az erdélyi szuperintendenciának.

Lapunk előfizetési díja a „jutalom-illetékkel“ együtt:

Évnyelvre	1 frt. 50 kr.
Fél évre	3 frt.
Egész évre	6 frt.

Kiadó-hivatal, hová az előfizetések (posta-utalvánnyal) küldendők: külmagyar-utca, 9. szám.

☞ Szívesen kérjük olvasóinkat, lapunk barátait, hogy folyó hó **20**-ig előfizetésüket beküldeni, vagy megrendeléseket megtenni szíveskedjenek, mert ettől tesszük függővé, hogy lapunkat a jövő évben folytassuk, vagy megszüntessük.

Kolozsvártt, decemberben, 1874.

Szász Gerő.

ev. ref. pap, esperes, mint felelős szerkesztő és kiadó.

Theológus-e; pap-e; vagy mi?

(Folytatása és vége.)

Beszélhetnénk az iskola szelleméről, irányáról, berendezéséről; elmondhatnók azt a jelentéktelen esetet, midőn Enyeden néhány tanuló magyarót ropogtatt az utcán, estve be lőn tiltva ez illetlenség s más nap az egész utca meg volt töltve magyaró héjjal; megemlékezhetnénk, hogy menynyire gyűlölt egyéniség volt a jurátus diák, mert azt képzeltük, hogy az előjáróság titkos rendőrségét képezi s mikor mi is jurátusok lettünk, menynyire igyekeztünk hol szépen, hol durván a reánk bizottak teljesítését kijátszani; felemlithetnők azt a válságos helyzetet, mikor a fiatalság a lecke-járást, engedelmességet a beneficiumok folyósításától tette függővé; szólhatnánk a színbázi kraváról, mikor Kolozsvárt a fiatalág Dünanán apót füttyölte ki; vagy azon tervekről, melyek segítségével a márc. 15-ki demonstráció kellemetlen következtéseit magától elhárithatni gondolta; de legyen szabad, csak annyit jegyezni meg, hogy az iskola szelleme, irányja, berendezése egész életre kiható nyomokat hagy maga után.

Nem kevésbé fontos hatása van a tanulók és honpolgárok közti viszonyoknak sok függ attól, hogy előnyökben részesül-e, vagy egészen mellőzve van. Zárjel közt legyen mondva, ma csak a papi pályára készülő ifjak vannak mellőzve s a pap is csak egy szükséges rossz! Beh kár, hogy a papi pályára lépett.

Csodálatos! Ha senki nem lépne e pályára: mikint óhajthatna egyik színész papot; mikint elégithetné ki igényét az, ki a papban jó mulató társat, jó cimborát keres; mikint hizeleghetne hiúságának az, ki a papot luxus ártikulusnak tartja; mikint szerethetne vendégeinek mulatságos perczet az, ki a pappal megitatja a tentát, vagy lerészegíti s mig alszik,

fél felől levágja bajuszát, szakállát; honnan telnének ki a regiusok; kit lehetne szidni, mint konvencionátus cselédet; kit lehetne felelőssé tenni a kihágásokért? S így tovább.

Száz szónak is egy a vége. Első kérdés az, hogy van-e szüksége a társadalomnak az állam-szervezet mellett az egyházra, mint vallás-erkölcsi testületre? Ha van, mily munkatér tartozik hatáskörébe? Ref. egyházunk a társadalom mivélésére, fejlesztésére, egyes tagjai növelésére mily allást foglalhat el; mily irányban működhetik; mily viszonyban van a kölcsönös egymásra hatás; mily tényezők által akarja elhívását, kitűzött célját elérni: tudós theológusok, vagy papok által; mert a status quo különbeni megmaradása mellett attól lehet tartani, hogy mindkettő helyett Enyed adni fog cinikus Diogeneseket, Kolozsvár világ-fájdalmukban kacagó Demokritoszokat, és mindkettőnek háttára akaszthatni egy-egy lefigyegő kolodus tarizsnyát; de az egyházi élet iránti érdekeltségnek igen szomorú óra mutatói lennének s ki az oka, ha legtekintélyesebb hitfeleinktől ilyen forma megjegyzéseket hallhatni: „csak akkor szégyenlem, hogy protestáns vagyok, mikor ilyen papokat látok.“

Akaratom ellenére is eljutottam azon ponthoz, mely az egyházi s iskolai vagyonok jogi természetének s ezeknek az egyetemes egyházl.oz való viszonyának vizsgálására, mérlegelésére az első lépést szolgáltatják. Juris prudens nem vagyok, a §-okat utálok, mert akár hogy fordítjuk, mégis görbék; de a mint egyszerű eszemmel felfogom, ha azon álláspontra helyezük magunkat, hogy „az ev. ref. fő- és közép-tanodák felett főfelügyeletet gyakorló egyetemes egyház joga nem terjed tovább, mint ügyelni arra, hogy a tanodák javai ne dissipáltassanak, vagy in profanum usum ne konvertáltassanak,“ ez esetben az egyetemes egyház csak a felett határozhat, hogy elismeri-e az ily tanodák növendékeit, in specie, pap növendékeit

tagjainak, a vallás-erkölcsi élet fejlesztőinek; még arra sem levén joga, hogy az iskola saját egyházi céljának megfelelő szellemi iránya felett határozhasson; ez esetben az egyházmegyék nem szólhatnak a theol. fakultás helyiségéhez; az egyetemes egyház képviselője csak azt vitathatja, hogy a tanodai előjáróság által minden más tényezőtől függetlenül felállított szellemi irány mellett, a javak ne dissipáltassanak, vagy in profanum usum ne konvertáltassanak; de arra nem terjedhet ki hatásköre, hogy a tanodákat céljainak megfelelőleg alakítsa át, elégedjék meg azzal, ha az iskolai előjáróság számadásaiból meggyőződött arról, hogy a vagyon sem nem dissipáltatott, sem in profanum usum nem konvertáltatott. Véleményem szerint, tarthatatlan álláspont.

Itt csak két eset fordulhat elő: az erdélyi ev. ref. fő- és közép-tanodák vagy nem organumai az erdélyi ev. ref. anyaszentegyháznak, vagy azok; vagy mint olyak, vagy mint ilyek örökölték a kegyes hagyományokat. Az első nem áll, mert akkor nem lehetne ev. ref. fő- és közép-tanodáknak nevezni. Áll hát a második, s mint az egyetemes egyház organumai örökölték. Igen természetes tehát, hogy az organikus fejlődés törvényei, szükségai a szabad rendelkezés jogát tételézik föl, s ha az egyetemes egyház határozottan körvonalozza, hogy a jelen társadalmi viszonyok s állam-forma mellett mily állást foglal el, miféle célt tűzött ki magára elé, milyen készütségű papokat óhajt, hogy célját elérhesse: szabadon, függetlenül határozhat a helyiség felett is, s legkevésbé sem lehet azzal vádolni, hogy az iskolának, mint egyik orgánumának vagyonát dissipálta, vagy in profanum usum fordította; ez legkevésbé sem lehet oka a fiskalizáció-tételnek, vagy a kegy-hagyományok, ezután adakozások beszüntetésének, holott csak a kor által igényelt köteleességét teljesítette csupán.

Horváth István,
bükfői ev. ref. pap.

Az udvarhelyszéki ev. ref. egyházmegye véleménye a theológikum szeminárium ügyében.

Tekintve egyfelől azon veszedelmeket, melyek a magyar protestáns egyházi és iskolai társadalmat mind belülről, mind kívülről egyiránt fenyegetik; azon meggyőződésben levén másfelől, hogy mind e bajokkal sikeresen leendő szembeállítást végett társadalmunknak első sorban a lehető legmagasabb fokú miveltséggel bíró papokra

tanárookra és tanítóokra van szüksége: a theológikum szemináriumot Kolozsvárra áttehetőnek véleményezi egyházmegyénk.

1) Mert papjaink képzésére előnyösebb Kolozsvár:

a) mint többféle akadémiai tanintézet székhelye, mely intézetek tanárainak és hallgatóinak szakszerű buzgolkodása csak is üdvös befolyásu lehet theológikum szemináriumunk tanáira, úgy mint hallgatóira.

b) Mint egyházkerületi igazgató-tanácsunk, különösen főtisztelendő püspökünk székhelye, kinek felügyelőségi közvetlensége semmivel sem pótolható.

c) Mint egyházkerületi közgyűlésünk valószínűleg rendezéssé váló székhelye.

d) Mint az erdélyi magyarság tudományos és irodalmi központja.

e) Mint a tudományos és irodalom nélkülözhetetlen segédeszközeivel t. i. könyvtárakkal, különféle muzeumokkal és könyvkereskedésekkel aránylag gazdagon ellátott központ.

f) Mint az erdélyi magyarság társadalmi központja.

2) A theológikum szemináriumnak Enyedről Kolozsvárra tételére jogosítottnak is tartjuk egyházkerületünket már csak az Approbata Const. első rész 10. tit. 2. 3. art. alapján is. Sőt azt hisszük, hogy a fönnebbi két törvényekben nyilatkozó országos rendek intenciója az alapító fejedelemeivel teljesen egyez, s e hitünk biztos tudattá emelhetése szempontjából, a fejedelmi alapító levél, vagy u. n. testamentum nyilvánosságra hozatalát a méltóságos igazgató-tanáctól tisztelettel várjuk.

Azonban, mind a mellett, hogy Kolozsvár Enyed fölött sokféle előnnyel bír, s egyházkerületünk az átköltöztetésre országos törvény szerint is jogosított: az átköltöztetéstől csak is azon esetben remélünk üdvös eredményeket,

a) ha a jelenleg folyamatban levő főiskolai vagyonösszeírás alkalmát felhasználva, előbb nem csak az enyedi, hanem általában egyházkerületünk mindenik tanodája vagyonából külön lesz választva azon alapösszeg, a mely se nem községi, vagy kebli, se nem vidéki, hanem épen egyházkerületi, tehát úgy szólván országos főiskolai érdekből és célra talán épen helyhez kötöttség nélkül van adományozva, s mint ilyen fölött egyházkerületünk rendelkezhetik.

b) Ha egyházkerületünkben, a célba vett affiliáció alapján, papi és tanítói állomásaink úgy lesznek rendszerezítve, hogy azok tudományosan képezett embereket legalább a mindennapi szükségektől menten, képesek lesznek el-tartani.

c) Ha vagy ez iskolai évben létre jövő közép-tanodai törvényünk alapján, vagy a nélkül is, saját magunk emberségéből középtanodáink új szervezetével készen le-

szünk, s ugyan ekkor középtanodai tanáraink képezését is elintézni megkezdettük.

d) Ha a N.-Enyeden tervbe vett ének-vezér és tanítóképzede olyan módon lesz berendezve, hogy annak hallgatói, mint főiskolai tanulók, az eddig teológus ifjak által viselt magán-tanítói tisztet folytatni, képesek lesznek; mert egyházmegyénk sem akarja a nagy-enyedi főtanodát főiskolai rangjáról alászállítani. A mit egyházmegyénk lehetségesnek, sőt szükségesnek is tart, ha ugyan is a protestáns népiskola igényeinek megfelelni képes tanítókat akarunk növelni.

e) Ha az ezen kérdéssel — elég szerencsétlenségünkre — egy időben fölmerült enyedi kollegium vagyoni-kezelési ügye előbb el lesz intézve, s ennek következtében a kedélyek ez idő szerinti ingerültsége némileg csillapodik.

Ezen okoknál fogva, az átköltöztetés kérdését ez idő szerint elnapolandónak vélemez egyházmegyénk.

Közli: *Szakács Mózes.*

Az igazgató-tanács üléséből.

Kolozsvártt, december 6-n, 1874.

Elnök: nmlt. Gr. Mikó Imre. Jelen voltak: Nagy Péter, püspök, Gyarmathy Miklós, Ince Mihály, dr. Kolosvári Sándor, dr. Kovács Ödön, Pogány György, Sárkány Ferenc, Szabó Ádám, számvevő, Szász Béla, Szász Gerő és Bodor Antal, titkár.

1) A f. évi állam-segély kiosztása végett javaslat előterjesztésére Nagy Péter, püspök elnöklete alatt, Ince Mihály, Szász Gerő, Szabó Ádám, Debreceni József és titkár aa.-ból álló bizottság küldetik ki.

2) A moldva-oláhországi miszsió ismertetésére kiküldött bizottság beadja a bukaresti egyházközönségre vonatkozó jelentését, mely szerint a gyűlés érvénytelennek nyilvánította azon egyház-előjárásága által az egyesülés és egyházkerületünk főhatósága elismerése iránt tett bejelentését s csak azon föltétellel ismeri el egyházkerületünk főhatóságát, ha előlegesen biztosítatik az egyházi, hivatalnokokkal szemben gyakorolt kölcsönös felmondhatóság ezutáni fentartásáról, s kinyilatkoztatja, hogy nem engedelmeskedik a kiküldött bizottság azon meghagyásának, hogy felsőbb intézkedés nélkül Németh Gábor törvényesen megválasztott tanítóját hagyja meg állomásán és fizetését adja ki; továbbá, a Baconi Ádám ügye elintézése végett nov. 1. délutánjára egybehívott gyűlésre az egyh.-tagok nem jelentek meg s így a gyűlést sem lehetett megtartani. Tudatja, hogy Baconi Ádám és Szabó Albert főgondnok s lakatos-mester a vizsály főokozói s az előbbi, vallomása szerint, papi teendőket is végez. Egyházkerületünk régibb határozatai szerint, Baconi Á. mind a papi teendőktől, mind az iskolai ügyekbe avatkozástól eltiltatván, a kultusz-miniszter útján ezen határozatok foganatba vétele iránt felterjesztés intéztetik a külügy-miniszterhez.

3) A kultusz-miniszter a miszsió ismertetésére kiküldött bizottság előterjesztése s a konszulátus javaslata

folytán, ajánlatba hozza Galacon egy magyar közös iskola föllállítását. A kiküldött bizottságnak ezen egyházközönségre, s a bukaresti kivételével, a többi egyh.-közönségek rendezésére vonatkozó véleménye beérkezte után kapcsolatosan teendő intézkedésekről s az ajánlatra vonatkozó véleményről válaszilag értesítettik s fölterjesztés intéztetik annak ki-
eszközlése végett, hogy egyh.-kerületünk főhatósága gyakorolhatása végett a romániai kormány által támogattassék.

4) A b. e. gr. Teleki Sámuel kancellár által alapított „Teleki-könyvtár“ megvizsgálására kiküldött bizottság jelenteti, hogy a nyár folytán a könyvtárt nem vizsgálhatta meg, mert gr. Teleki Sámuel hitbizományos az újlagos fölhívásra mi intézkedést sem tett. Áttétetik a békés kiegyezés megkísérlésére kiküldött bizottsághoz.

5) Kovács Gyula n.-enyedi főtanodai volt erdősz kéri, beadott számadását megvizsgálni s a nehézségeket megtenni, vagy feloldozni és az ellene fenforgó vádakát közölni; továbbá, följelenti a mostani erdő-kezelés hátrányát. A beadott számadásak ellátása az egyh.-kerületi bizottságnak meghagyatik, s a felhozott káros erdő-kezelésre felvilágosítás-nyújtásra hivatik fel, a kérvény többi része elintézés végett leküldetik.

6) Ágoston Mózes fölterjeszti a vizaknai egyh.-közönség kérvényét, hogy felekezeti fi- és leány-iskolai telke átbozsátása mellett állami-iskola föllátása s az egyezkedések végett bizassék meg; az egyezkedési föltételek szerint, 25—30 év múlva az egyh.-közönség az állami-iskolát megválthatja, mely alpra kötelezi magát évenként 300 frtot tőkésíteni. A közölt föltételek mellett az egyezkedésre fölhatalmaztatik több utasítások mellett azon meghagyással, hogy a kötendő szerződvényi tervet az egyh.-megyei közgyűlés által tárgyalassa s véleményét egyidejűleg küldje fel.

7) A m.-vásárhelyi főtanoda m.-bergenyei n. Koronka Márton-féle jóságának Koronka János s társai részére 12,001 frton leendő eladásáról felterjesztett szerződvény: megerősítettik s némi utasítások mellett leküldetik.

8) A kultusz-miniszter 21,055 sz. leirata által helyesi egyh.-kerületünk azon javaslatát, hogy a tanítóképzedei tanulók a 3-ik év végével a 3. évi hit- és erkölcs-tanból új vizgát tegyenek a vizsgáló bizottság előtt, hol az illető esperes s más megbízott jelen lehet, kérdéseket tehet, s a netaláni fagyatkozásokról ig.-tanácsunk útján teendő fölterjesztés tekintetbe fog vétetni. A vallás-tanítók egyh.-hatóságunk ajánlata tekintetbe vételével neveztetnek ki s a vallás-tanítás az ajánlatba hozandó tankönyv szerint fog taníttatni. A leirat ahhoz alkalmazkodás végett közöltetik a kolozsvári-, vajda-hunyad-zarándi-, udvarhelyi- s zi.-szőlőki egyházmegyékkel.

9) A hidvégi egyh.-közönség orgona-vásárlására, tőkésített kamatai lejárt folyó kamataiból, 200 frt. utalványoztatik.

10) A tovisi egyházközönség temploma körül levő 14 hely eladásáról fölterjesztett 14 szerződvény: megerősítettik.

— Előadatott még ezen kívül 22 ügydarab.

Bodor Antal,
titkár.

TÁRCA.

Pestalozzi előtt és után.

Jelige: Vollkommenheit ist die Norm des Him-
mels; Vollkommenes wollen, ist die
Norm des Menschen.

G ö t t e.

(Folytatása és vége.)

De mi által jut ide a lélek. Felelem: az által, a mit sem Rousseau, sem Basedow, sem Pestalozzi nem vett észre: ez a történelem tradíciója. Nem csak a kijelentés tradíciója van meg, hanem a történelemé is. Az ember fejlődésében ugyan az fog mindig maradni. Ezért tárjuk fel a növendék előtt az emberiség fejlődését, hitének és tudásának alakulását és a tudomány hatása által való átváltozásait. Így két célt érünk el. Az istenséget nem ignoráljuk, mint a hogy a puszta realizmus teszi és a humanizmust a valódi és egyetlen eszköz által fejtjük ki. Mert saját egyediségünket úgy érezzük, ha látunk sok ezer éves átváltozásait azon érzelmeknek és eszméknek, azon harcoknak és kérdéseknek, melyek szívünkben, lélkünkben megoldatlan, vagy megoldva vannak; így érezzük humanitásunkat teljesebben, tisztább öntudattal és az istenség megalkotására elég teremtő erőt, képzelmi anyagot szereztünk. Én e két irány kibékítését csak így képzelhetem. A haladás egyesíti mind a kettőt. Az ember kinos antagonizmuson megy keresztül, míg ide jut.

Pestalozzi az intézettől szív-szakadva vált el, bevégeztén 50 éves pályáját, melyben anynyi szenvedés érte; de neki ezt a harcot ki kellett állani, mert az emberiség belsőjében volt a mag és tán senki sem érzé oly méjjen az emberiséget.

80 éves korában tett egy nevelő-intézetnél látogatást; a növendékek a Lienhardban és Gertrudban felhozott kis költeményt dalolták el. Elfogta az öreg az érzés, a „hoszszu reményekkel“ és keserves csalódásokkal teljes múlt emléke és könyvből lábbadt. Meghalt 1827. február 17-én; Baurgordorban temették el. Raumer jól jellemzi, hogy mint minden autodidakt, nélkülözve a hisztóriai alapot és így mindent újítani akart; de mily nagy különbség Rousseau és Pestalozzi között! Amaz erőszakosan, gyöngédtelenül akar felforgatni mindent, társadalom gyűlölköző forradalmat növel; ez csendesen olvasztja magába a küzdelmet, békíti a szeretet által, újítja a lélek átalakítása által. Lehet, vannak hibái; de művei oly szellemmel és szív-gazdagsággal vannak írva, hogy örök enyhítő források lesznek az ifjúságért hevülő és szenvedő nevelőknek. Ő volt, ki az embert az emberi lélek törvényei szerint akarta növelni, ezért neki örök hálával tartozik egy jobb nemzedék, melyért ő anynyit fáradott, anynyit dolgozott.

Ez volt Pestalozzi és tanmódja rövid és csak kivonatos ismertetése. Kiterjedése természetesen az elemi-iskoláknál nagy e tanmódnak, de a gymnaziális rendszer még akadály annak teljes életbe léptetése előtt.

Howfilban, mely intézetet Fellenberg állított, ki több gyakorlati erővel bír, mint Pestalozzi, a morál foglalja el a vallásos oktatás „ex offo“-ját. E morál a Fellenberg társalgásai, méjj és mégis a pillanatra alkalmazott tanítása által éretik el és minden egyén lélektani világához van mérve. Tehát, az egyén jut érvényre. Elve Fellenbergnek, hogy a léleknek irányt adni, nem szabad, mit Pestalozzi nem igen tartott meg, mert tömte mindegyre a reális ismereteket és csináltatta volna, úgy szólva, azok megszerzését; de ha a lelket a lélek fel nem találja, akkor a természet kontára az ember. A természet egy gép és az ember is egy gép, egy mozgó valami, de kinok semmi jellege nincs, mire azt mondhatná: ez én vagyok. Fellenberg szerint, minden lélek, ha mens sana in corpore sano van, önmagában találja fel az irányt; csak könnyíteni kell haladását az által, hogy táplálékot adunk neki.

De honnan indulhatunk ki egy egyéniség állása és törekvése megismerésénél? A lélek felszine egy-e a lélek mejével? Nem. Lehet-e azért egy egyént szabadsága megadása által elvonni polgári teendőitől? Nem. A Howfil berendezése szerfelett ügyes. Van 1) institute scientifique, 2) école intermediaire --- Real iskola, — 3) école des pauvres, ou école rural; a természet kebelén, munka közben tanítják meg a természet jelenségeit, törvényeit, Pestalozzi azon elvől kiindulva, hogy először a közeli viszonyoknak kell a kellő ismeretével birnunk és különben is már Comenius mondta, hogy a természetet a természetből kell megtanulni. Menynyivel más ez a Pestalozzi rendszeresen kiszámított benyomásainál. Itt minden eleven; eleven lesz a fogalom is. Végre, van az école normale pour les maîtres d'école. A társadalmi osztályzat: szegény és gazdag, munkás és tudós közt meg van tartva az iskolában is, és az egésznek összekötő kapcsa Fellenberg. Ez helyes, mert a szegény nem irigyli a gazdagot s a gazdag nem veti meg a szegényt, mert a mezei-iskolából a kitűnőbbeknek meg van engedve, átlépni a tudományos-intézetbe. Egyenlőség érvényre emelve a hisztóriai jogok respektálása mellett.

E rendszer, mely a Pestalozziénál nagyobb súlyt fektet az egyéniségre, azon hiánnyal bír, hogy nagyon föltételezi az ügyes igazgatókat, ügyes nevelőket. E hiányt akarja pótolni a nevelők intézete, melyben a nevelők gyakorlati úton tanulnak nevelni, mi csakugyan gyakorlati tudomány is. Das Thun lernt Mann durch Thun. Pestalozzi tanmódszerét Poroszország legelőbb vette fel, mert akkor Európa nagy része még nagyobb súlyt fektetett a nyers erőre. III. Vilmos porosz király Godike miniszterét küldte Sweicba, hogy Pestalozzi tanmódszerét tanulja. Ő ismereteit nem érvényesíthette, mert előbb meghalt. Azután ifjakat küldött Pestalozzihoz, kik visszajöve, az állam kezében lévő iskolákban nagy befolyást gyakoroltak, részint mint igazgatók, részint mint önálló intézetek alapítói.

Ugyanis Poroszországban, ha nem is tudták külön választani a vallás-tanítást a tudományoktól, de az állam mégis egyedül bir préponderáló befolyással az oktatásra és nevelésre. Raumer panaszkodik is, hogy Pestalozzinak hibáit is követik, ámbár mi kivételten, mégis módosítva jut érvényre. Csak elég, hogy az önállóság felé való tendenciát megadta. Ezen úton a legszebb ismereteket lehet nevelés és oktatás által érvényesíteni, mert a szabadság lengi át az iskolát is. Angliában és Franciaországban az elemi oktatásban érvényesült sok nézete Pestalozzinak, de Pestalozzi maga s szelleme egészsze el nem hatott. Angliába nem, mert felekezetibb és realisabb, Franciaországba, mert türelmetlenebb.

De átment a tengeren e tanmód. Amerikában, hol a független, szabad torzszalkodás miatt együttes nevelést és oktatást még jelenleg nem a szív- és kedély-méjjség, hanem az erő, határozottság, jellemesség, nyilvánosságra irányuló törekvés jellemzik: fölataljuk egész terjedelmében e tanmódot. Az amerikai nevelés lazítja ugyan az individuális életre való igen nagy ügyeletet, de azért az egyén annál inkább arra van utalva, hogy érvényesítse magát a gyakorlati élet erén. Henry Bernárd hatása következtében, minta-iskolák és községi tanodák alapítottak.

A függetlenséget meg kellett szilárdítani a be-betoluló európai elemek ellen, mely a tudatlanságot vitte magával; a műveltséget kellett megmenteni. Az amerikai tudta, hogy mit tesz; tudta, hogy ő oly szabadságot vesz el a tudatlanság által, mely nem a helyzet, a kényszer szolgasága, hanem a lélek eltörpülése. Egyszerre sok, tömérdek növendéket kellett tanítani, a fiukat a leánygyermekkel egyszerre tanítják. Továbbá, minthogy a tevékeny élet sokkal több férfi igényel, mintsem a nevelés gyöngéd és türelmet igénylő pályájára sokan adnák életüket, a nők pótolják e hiányt és sok helyt több a nő-tanító, mint a férfi. Rendkívül is talál a nő kedély-életével a növelés, mely a ráfordított fáradságnak kamatait, csak a lélek örömeiben fizeti ki. Természetesen, a nő-tanítók is u. n. Vteachers conventionben nyerne előkészítő oktatást és mindig a nevelő bizottság előtt megvizsgálva, lépnek e pályára. Ők a természet-tudomány, csillagászat, mathesis, trigonometriában nyervén kiképzést, azt realizálják az intézetekben. A vallás egészen az egyénre és egyházra van bízva. Csak így lehet a polgárok közt a polgári köteleességek teljesítése közben minden felekezetességet, mely útjában szokott állani anynyi szépnek, jónak, kiküszöbölni. Csak így lehet független embert nevelni. Tisztább fogalmat nyer a növendék a világról, ha azt, a mit tudásnak nevez, máshelyt tanulja, mint azt, a mit hitnek. Ha tudást és hitet összekeverve adjuk elé, mint Európában, akkor csak kétkedő, tépelődő, és nem határozottan tevékeny embert növelünk. Egyszerre tanulva a természet törvényeit, e törvények csodaszerű megbontásával kínos zavar áll elő a lélekben.

Ezért hiában megy át egy-egy tudomány tanításába a szemléltetés, ha a gymnázialis és egyházi korlátok mellett nem a szabadság uralkodik az intézetekben; addig ne várjunk teljesen önálló szellemet, határozott cselekvést. Ha két

egyönő tekintély uralkodik egyszerre egy intézetben, akkor egyik sem éri el célját: a hitet kompromittálja a tudomány és ezt a hit. De ha a kettő el van választva egymástól, ha a vallás octroyalva nincs, akkor a lélek a tudástól is vehet erkölcsi irányt éppen úgy, mint a hittől. A tudás átmegy a cselekvésbe mindig.

A nők tanításában sok előny van, mert kellem, nyájasság és szeretet lengi át minden tettet és így a jó Pestalozzi által dicsőített Gertrud társadalmilag jogot nyer. A nő jobban tudja átadni, a mit tud, mint a férfi, mert a nőnél az egyéniség gyöngébb levén, nem saját véleményét, hanem magát a dolgot adja át.

Modora nem pedans, hanem egyszerű, meleg, szeretetre méltó. Lélektani tapintata finom; elme-méjjséggel tanítani, szinte lehetetlen. A család boldogító szelleme lengi át az intézetet, mely minden esetre nagy előny, mert a kedvelés, fiatalkori édes benyomások, kedves emlékek, szeretet s néha szerelem, frissesség, rend, csöndes, családias öröm és így az egyenlőség, a testvériség, a lélek nyög nélkül való szabadságának színhelyévé varázsolja át a középkor rideg intézetét. S mi a legtöbb, a nőt fénykörrel veszi körül egész életén át, mi az amerikai műveltség magas fokára mutat. Nő-tanítók világosan tudják lehozni a trigonometria legnehezebb tételeit, a mathesis főalapja e rendszernek, mi minden esetre helyes, mert a lelket [gondolkozni, elvonni, boncolni és konkrét esetekre alkalmazni, bizonyos elveket meg-

tanítani. De álljunk itt meg. Igyekeztem kimutatni, mint egy iránytű állását, a nevelés és oktatás haladását a humánizmus felé. Két sark, a humánizmus és realizmus: e kettő közt lesz az ember mindig, de céljának, irányának mindig teljesebb tudatával fog birni. Az ember növelésénél kerülni igyekszik az egyoldalúságot és mégis mindig felé hajlik, de az nem felel meg az emberi természetnek. Birni, magunkba olvasztani mindazt, a mi az emberi tudás körébe tartozik; érezni, bensőleg érzéklni mindazt, a mit az emberi eszményítés láthatatlanul megteremt; a láthatatlant, a szépet felfogni, a jót ismerni, élvezni, az igazat keresni és tudni hogy kell keresni; a szív felzajduló érzését, a fejlődés örök árjának tudni, de az értelem itéletét, mint mérőnt, ez ár méjje-re bocsátani, hogy megtudjuk, meddig ér ez érzélem; ismerni a világot, mert erre az igazság szeretete indít, de mellette az egyéniség szentségét, működését, isteni erejét meg nem rontani; szóval, megtanulni becsülni minden működésében az emberi szellemet, tisztelni minden jogát, szeretni egész valónkban, érette minden szenvedésünket, boldogságunkat, ihletünket fölálodni: ez a valódi humánizmus és csak ezen alapulhat az oktatás és növelés.

Hegedűs István.

VIDÉKI ÉLET.

Hídvég, november 26-án, 1874.

T. szerkesztő ur! Ugy vélem, tán tola-kodónak nem tűnök fel, ha egy fél hasábot kérek tisztelt lapja teréből hídvégi egyházunkban ez idén végre hajtott építkezési mozzanatot, s az azt bezáró egyházi ünnepély megjelölésére.

Egyházunk szónok-székén olvasható érdekes fölratból nyomára jöven, hogy jelenlegi temploma a 17-ik század közepén felújírtva, s leromboltatva és régi egyháza, 1674-ben építettett, vagy akkor végeztetett be: elhatározta, hogy ez ötletből az idén két százados ünnepélyt tartand. E célból meghatározta, hogy veszélyes repedezéstől fenyegetett templomát, a toronnyal együtt, kívül-belől kiújítatja, meszelteti, s felszerelvényeit helyre hozza, szaporítani fogja, s a nagy templomhoz épen nem illő régi orgonája helyett diszes új orgonát készített.

Isten kegyelméből, s a hivek áldozatából mindezen tervei sikerülvén. Az ódon falak menyaszszonyi diszben fehérlepek, az „orgona“ magasztos harmóniájával egyetértésre, a szószerk koronájára művészi kezektől repült „galamb“ lelki békére int. Az „urasztal“ megrendelés, s a ráborítandó takaró (Kolozsvártt) előkelő gyöngéd kezek munkája alatt áll. Ez utóbbi nagylelkű kegyadományok elkészítése több időt igényelvén, az előhaladott idő miatt, elhatározatott, hogy a jelzett ünnepély és az orgona-felavatás megtartassék.

Az ünnepély meg is tartatott f. év. 22-én. Egyszerű, mint minden protestáns ünnepély, de azért lélek emelő, buzdító volt.

A begyülekezett hivek, helybeliek, idegenek méjj csöndben várták az orgona megszólalását, mely magával ragadta a lelket istenhez. Az orgona elhallgatván, alólirt. tartott a templom múltjára, s azzal összefüggő eseményekre vonatkozó, az ősek erényeit föltüntető s a jelen nemzedéket hasonlókra buzdító egyházi beszédet, föllelmitve beszéde végén, hogy a hídvégi egyház hivei igyekeznek el nem maradni a nemes versenyben.

Ha jól vették észre szónok könyvtől harmatozó szemei: könyvek csillogtak nem egy hallgató pilláin, midőn föllelmitette, hogy az önkintes buzgóság és nem rovatal a nevezett építkezésre több mint 500 frttal áldozott, holott az idej, június 23-án dúlt jégvihar szinte egészen ketté törte a kenyér botját határukon is; de azért mindenki lerótta a templom számára tavasszal tett ígérétét. Volt az adakozók között egy fiatal hajadon, a ki tőjével keresett nem filléreit, forintjait, hozzá áldozatul, 10 frtot adván az orgonára. Ne kérdeje az olvasó nevét, ugy a többiekét se; följegyezvén egyh.-jegyzőkönyveinkben, felírják menyben!

Alólirt végezvén beszédét, nt. Csizsér Gábor sepsii ref. esperes lépett szószékre, s tartott orgona-felavató velős beszédet, melynek alapeszméje, tartalma, külalakja egyiránt megragadó, megható volt.

Midőn ezekben ecsetelném ez ünnepélyt: hallgathatnék e arról, a ki 8 változatu, szakértők véleménye szerint, a maga nemében páratlan orgonánkat készítettette; fiatal székely hazánkfia, Nagy József orgona-művész urról? Ha még a hazában, s főleg ref. egyházunkban nem oly hangzatos neve, mint műve: páratlan szerénysége, mely a valódi tehetségek sajátja, az oka. Mi őszinte köszönettel s hálával rójuk le irányában elismerésünk adóját. Sajnáljuk, hogy művészi elfoglaltsága távol tartá ez ünnepélytől. Ohajtjuk, hogy sok egyházaat ajándékozzon meg ily szerű művekkel!

Egyh. ünnepélyünket az „unio“ vendéglőben rendezett disz-ebéd zárta be, hol körünkben tisztelhetők körutazó felső-fehérmegyei derék alispán Apáthy Péter urat is több tisztelivel. A toasztok csendesek, de kedélyesek voltak, melyekben különös virtuozitással működött Kún István barátunk.

Nemde, t. szerkesztő ur, jobb néven veszen egy ily igénytelen tudósítást, mintha valami apró fegyverrel belelőnék a N.-Enyed és Kolozsvár között megindított s nagy kaliberű ágyúkkal folytatott harcba? Majd ennek is lesz ideje!

Nagy Sándor,
ref. lelkész.

Az sz.-udvarhelyi egyházmegyéből.

Sz.-Udvarhely, november 22, 1874.

Az udvarhelyi ev. ref. egyházmegye nov. 18-án rendkívüli közgyűlést tartott, s minthogy az elintéztett ügyek között fontosabbak és nagyobb jelentőségűek is fordultak elő, nem lesz fölösleges, azok közül egyet-kettőt közzé tenni anynyival is inkább, mert azok némelyikéhez volna még egy pár szavunk.

Mindenek előtt, elismeréssel kell meghajólnunk a nt. egyházmegye azon határozata előtt, mely már egy év előtt hozatott, de tényleges életbe léptetését csak most üdvözölhetjük és ez nem más, mint az, hogy mostantól kezdve az egyházmegyei közgyűléseken esetről-esetre vezetett jegyzőkönyvek ki fognak nyomtatni, hogy így azok, kiket egyházi ügyeink közelebből érdekelnek, kellő tudomást szerezhessenek s hogy másfelől a többi testvér-egyházmegyék előtt is nyilván tartva lehessenek elintéztett egyházi, kebl- és közügyeink.

Minthogy éppen a fennelmitett határozat értelmében remélhető, hogy a most lefolyt gyűlés jegyzőkönyve is rövid időn sajtó alól nyilvánosság elé kerül, azért csupán egy pár fontosabb tárgyat idézek vissza, hogy a nt. szerkesztő ur engedelmével, azok fölött kissé elmélkedjünk.

Tárgyalás alá került a n.-enyedi pap-növeldének Kolozsvárra való áttételére vonatkozó vélemény megállapítása.

Ez ügy, könnyebb megoldhatás szempontjából, egy kiküldött bizottság által összeállított vélemény alapján tárgyalatott s a kényes kérdés — mint az előre is gyanítható volt — élénk eszme-cserét keltett. A diskuszzió folytán három különböző vélemény nyert kifejezést, s végre a kérdés szavazás által lett eldöntve.

Némelyek hivatkozva Kolozsvárnak már eddig fölsorolt és ismert előnyeire, s hivatkozva továbbá arra is, hogy a papnak ma már nem csak egyoldalú theológusnak, hanem főként művelt, s e mellett gyakorlati embernek kell lenni: feltétlenül az áttétel mellett nyilatkoztak. Azonban, kiemelve és megjegyezve lett az, hogy az alapító dicső ősek hagyomány-levelét teljes épségben s a legnagyobb tiszteletben kívánják tartani és tartatni, ahhoz feltétlenül ragaszkodnak és azt megsérteni, minthogy ehhez joga senkinek, s így az egyházkerületi közgyűlésnek sincs: a legnagyobb merényletnek tartanak. Azonban, ezt tenni senki sem akarja s nem is akarhatja; de az áttétel joga azért a ker.

közgyűlést illeti s ez, ha célszerűnek látja, átteszi, s átteheti a papnövelde, gondoskodván a papnövelde fentartásáról a bizonyos helyhez és célhoz feltétlenül nem kötött alapítványok áthelyezése és más jövedelm-források megnyitása által.

Az eddig Kolozsvár mellett fölhozott érveken kívül megemlítették még az is, a mi való tény, hogy a közelebről lefolyt évtized alatt azon kívül, hogy a debreceni és sárospataki theológiai szemináriumokat 'mindig meglátogatta egy-két erdélyi tanuló, a pesti papnöveldeben 5-től elkezdve mindig növekedőben volt az erdélyrészi tanulók száma, kiket bizonyára nem csak azon kitűnő tanerők voltak oda, kikkel szemben mi mindig tisztelettel és hálával viseltünk, de kikhez hasonlóan tudjuk respektálni Enyed kitűnő tanerőit is: hanem voltak és vonják ma is papnöveldeinket a helyi viszonyok, s vonja kivált az, mit röviden így fejezhetünk ki, hogy elvégre is: Pest, csak Pest.

Ezzel szemben, mi az oka annak, hogy egy évtized alatt alig van egy-két eset arra, hogy a testvér-szuperintendenciákból Enyed papnöveldeket nyerje?

Nézetünk és tiszta meggyőződésünk szerint, ennek oka ismét a helyi viszonyokban s röviden abban rejlik, mert Enyed, elvégre is csak Enyed.

Ki Magyarországról Enyedre jut, az nem anynyira menni, mint inkább menettetni szokott.

Aztán, minthogy a testvér-szuperintendenciákkal szolidaritásban élünk, az még mind keveset nyom a latban; de nagyobb baj már az, hogy a mint a tapasztalat igazolja, éppen a kitűnőbb tehetségek mennek ki, kik ott tehetségük és tanulásbeli előmenetelök által a papnöveldeknek még eddig becsületére váltak s maguknak jó hírnevet szerezvén, kényelmesebb állásra tesznek szert, mint a minőkkel itthon megkínálni lehetne: következőleg, kün maradnak s mi nagyon is élénken érezzük a hiányt. Es ez már a legnagyobb baj!

E bajon — nézetünk szerint — egyfelől a papnövelde nek Kolozsvárra való áttétele, s másfelől egyházaink rendezése s illetőleg az affiliáció kérdésének helyes megoldása és a papi fizetés minimumának meghatározása által sokat segítenénk.

Ez volt veleje röviden az egyházmegyei közgyűlésen kifejtett első véleménynek.

A második vélemény a kiküldött bizottságé volt, mely szerint alapos indokok szólnak a mellett, hogy a papnövelde csakugyan áthelyezendő lesz és ehhez az egyházkerületi közgyűlésnek joga is van; de — a bizottság véleménye szerint — az áttétel elnapolandó addig, míg a most még függőben levő s ezzel kapcsolatos több fontos kérdés végmegoldást nyer.

Mások ismét — és pedig meglehetősen számmal — azon nézetnek adtak kifejezést, hogy maradjon a papnövelde Enyeden és hivatkozva a n.-enyedi-, ordóvidéki-, és marosi egyházmegyék által már közzé tett nyilatkozatokra, ők azokat minden pontjaikban alá írják, s az ott felsorolt érveket és kifejtett véleményt magukévé teszik.

Arra fölöslegesnek is tartom reflektálni, hogy bizonyos emberek, kik az utolsó vélemény támogatása mellett nagy pathosszal kardot kötöttek, minő kifícamodott és esetlen okoskodásokkal untatták a közgyűlést, sőt némelyeket boszantottak is!

Főmunkatárs: SZÁSZ DÓMOKOS

Végre, szavazatra kerülvén a dolog, a bizottság véleménye lett szótöbbséggel elfogadva s tehát ennek értelmében fog az egyh.-megye véleményes jelentése fölterjesztetni.

Bod Károly.

(Vége következik.)

KÜLÖNFÉLÉK.

— Kérjük mindazokat, kik a folyó évről fizetésükkel hátralékban vannak, hogy kötelezettségüknek mielőbb eleget tenni sziveskedjenek.

— Kecseti ref. egyházunk egy igen becses, csinos kiállítású urasztali bor tartó kannát kapott ajándékba következő fetirattal: n.-görgényi Dénes János és nője Ungvári Rozália készítették 1874. Nagysága négy kupás, kívülről öntött sárga réz, belől bevonva cinnel; értéke 25 o. é. frt. Nem első ajándéka ez tekintetes Dénes János urnak és nőjének; mivel kisebb harangunk újra öntésekor az adakozók között legelől áll 4 frttal; urasziali tükarónk vásárlásakor nője ismét ott van 2 frttal. Anynyival becsesebbek több rendbeli ajándékaik, mivel nem egyházunk belében születtek; itt soha sem laktak; jelenleg is távol, katolikus községben élnek. Ajándékuk tehát a hitbuzgóság valódi kifolyása. Fogadják a t. ajándékozóik egyházam nevében forró köszönetemet. Kecset, nov. 23, 1874. Menyhárt András, kecsseti ref. pap.

KÖRÖZTETNEK.

1191—1874.

Udvarhelyszéki egyházmegyénkben az alsófalvi másod-tanítói állomás. Jövedelme:

1) 200 o. é. frt; 2) 4 szekér szénát termő hely hasznélvezete; 3) három öl tüzi fa és szabad lakás.

Előnynyel fog birni azon jelentkező, ki a lelkész és rendes tanító akadályoztatása esetében templomi szolgálato-
kat is képes végezni.

Pályázati határnap, 1875 január 15.

A folyamodványok udvarhelyszéki esperes t. t. Sólmosi István aa.-hoz, Bögözbe (u. p. Sz.-Udvarhely) küldendők.

Kolozsvárt, december 7, 1874. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

1195—1874.

Szilágy-szólnoki egyházmegyénkben a szakácsi másod-tanítói állomás. Jövedelme:

1) tiszta pénz: 300 frt. o. é., mit fél évenként előre fizetend az egyház; 2) tandij: minden gyermektől egy véka csős tengeri, vagy egy véka zab; 3) minden gyermektől egy csirke és 40 kr. Kötelessége:

1) A 2-ik vegyes-iskola vezetése és tanítása; 2) a kántori teendő a mostanival fölváltva, egyik héten az egyik, másik héten a másik; 3) az ezen állomás után járó rovattal fizetése.

Pályázati határnap, 1875, január 20.

A folyamodványok szilágy-szólnoki esperes, t. t. Szabó Pál aa.-hoz, Diósadra (u. p. Zilah) küldendők.

Kolozsvárt, december 7, 1874. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

Nyílt posta.

29. A bukaresti egyház előjáróságának. Azon eljárás után, melyet jónak lát követni úgy magyar hazánk, mint hitfelekezetünk céljainak ellenére: nem érezzük magunkat obligálva a méltatlan válaszközlésre.

60. Utrecht B. Gy. urnak Hogy ne? Várván várjuk.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdász betűivel Kolozsvárt.

Mai számunkhoz van mellékelve az „Erd. ev. ref. egyházkerület egyházjogának“ 5 iva.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

IV. ÉVFOLYAM

KOLOZSVÁRT, DECEMBER 17, 1874.

207—51. SZÁM.

Megjelenik minden esütőtől egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. **Szerkesztőségi iroda** — hová a kéziratok és előfizetések **bérmentve** küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Előfizetési felhívás

AZ

„ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY“

1875-ik évi V-ik évfolyamára.

Ismét egy esztendő vége felé közeledünk; ismét egy új esztendő küszöbén állunk; ismét ott vagyunk ama nehéz feladat előtt, hogy „a magunk ajánlásához“ fogjunk. Mert az „előfizetési felhívás“, bizony, nem egyéb, mint egy kereskedésben a kirakat, mely mentől cifrább, annál nagyobb közönséget képes maga köré gyűjteni. E hasonlat annál trivialisabb, mentől meszszebb állunk nem csupán a kalmárkodó világtól, hanem ama célszaktól is, melyek a földi számítások, érdekek és befolyások alapján vágnak, akarnak bizonyos eredményt elérni. A mi pályánk ki van mérve, a mi útunk meg van szabva: a célnak szívünk legszentebb érzelmeiből kell fölfakadnia, az eredmény iránt való forró vágnak táplálékot a protestáns szellemből kell meritnie és amaz erős akaratból, szilárd meggyőződésből, a mely, ha kell, megtörik, de meg nem alkszik.

Lelki örömmel és az öntudatnak megnyugvásával hivatkozhatunk avagy csak ez évi folyamunkra, hogy e tekintetben kötelességünknek megfeleltünk. Nem volt egyetlen vitális kérdésünk, a melyet köröm-szakadtig meg ne vitattunk volna. A vitatkozás alatt merültek fel oly kérdések, melyek tán személyes megmérkőzést vontak maguk után; de a ki látni akar, a ki fogalommal bír az objektív itéletéről, annak be kell vallania, hogy a provokátor soha sem lapunk volt, mely meg tudja választani, és megbecsülni a nyilvánosság tisztességét.

Távul vagyunk attól, hogy e felhívásban polémiát kezdjünk ama szóhajtókkal, kik lapunkkal szemben elenséges állást foglaltak el ama köpenyeg alatt, hogy benne igen sok és éles szóváltás történt ez év folyamában és hogy „párt-közlöny“ lett. Sőt inkább, megköszönjük ez itéletet, mely sokkal hízegőbb ránk nézve, mint ha az ellenkezőt mondanák. Igen is, „párt-közlöny“ a mi lapunk; közlönye az elvitathatatlan igazságnak, melyet meggyalázni, nem engedünk; közlönye a kötelesség-teljesítésnek, melyet senki megmosolyáért el nem engedünk; közlönye a szilárd meggyőződésnek, mely halad amaz úton, melyen egyedül juthat dicsőséges jövődöhez anyaszentegyházunk, s melyet soha el nem árulunk; közlönye a protestáns szellemnek, mely megveti a tekintélyt a jelenben, s bár kegyelettel viseltetik a múlt iránt, de a jövődö dicsősége után vágyva, azt remélve, meg nem hajlik az arany-borju előtt; közlönye lapunk annak a közvetlenségnek, melyet a mai nap szüksége megkövetel s hogy azt kielégithessük, sem nem hizeleg, magát megalázva; sem nem pöffeszkedik, magáról megfélekedve. Ezeken kívül, elhárintunk minden föltevést, holott célnak csupán a köznek használni s megérni anyaszentegyházunk fölvirágzását.

E nagy célt csupán vállalva érhetjük el. Ezért kérjük fel olvasóinkat, lapunk pártolót a további előfizetésre, melytől függ lapunk fennállása; ama lapnak, mely első e nemben anyaszentegyházunkban, mely minden fogyatkozásai dacára, eddig ismeretlen szolgálatot teljesített s melynek hiányát akkor fogják megérezni olvasóink, midőn többé nem lesz. Pedig meg fogjuk szüntetni, ha jobban nem buzgólkodnak barátaink. Szívesen kérjük tehát mindazokat, kik lapunk fennállását ohajtják, hogy ugy maguk, mint barátaik részéről minél többeket megnyerni sziveskedjenek.

Láthatják olvasóink, hogy nem az anyági nyereségre spekulálunk, holott oly mellékletet adunk az „Erd. egyh.-ker. egyházjoga“ című munkában, mely egy maga felét legalább föléri a lap előfizetésének, s mely a jövő évben teljesen olvasóink kezébe lesz s benne birni fognak egy oly kézi-könyvet, melyet eddig sajnosan nélkülöztünk.

Ha anynyit ígérünk, hogy — a nekünk adott talentumok mértéke szerint — minden igyekezettel, szorgalommal és elég bátorsággal fogunk birni, hogy a meggyőződésünk szerint legjobbnak szolgáljunk: tán méltán várhatjuk meg az érdeklődők figyelmét és áldozat-készségét. Ha ezt megnyerjük, fokozott igyekezettel fogunk buzgólkodni;

ellenkező esetben, le kell mondanunk a dicsőségről, hogy „anyagi áldozattal“ tartsunk fen lapot az erdélyi szuperintendenciának.

Lapunk előfizetési díja a „jutalom-illetékekkel“ együtt:

Évnegyedre	1 frt. 50 kr.
Fél évre	3 frt.
Egész évre	6 frt.

Kiadó-hivatal, hová az előfizetések (posta-utalvánnyal) küldendőek: külmagyar-utca, 9. szám.

Szivesen kérjük olvasóinkat, lapunk barátait, hogy folyó hó **20**-ig előfizetésüket beküldeni, vagy megren-
lésüket megtenni sziveskedjenek, mert ettől teszszük függővé, hogy lapunkat a jövő évben folytassuk, vagy megszüntessük.

Kolozsvártt, decemberben, 1874.

Szász Gerő.

ev. ref. pap, esperes, mint felelős szerkesztő és kiadó.

Circulus vitiosus.

Szegény „vizitáció!“ Ismét meglúzták néki a halál-harangot.

Mintha a tervek, indítványok áramlatából partra vergődtünk volna, s minden dolgunk jó rendén állana: ősi több rendbeli experimentációkon keresztül ment institucióink revideálásának szükségességét is előtérbe tolják. Egyik székely népes egyházunk a ker. közgyűlésen azon indítvánnyal lépett föl, hogy jó lenne, a vizitáción módosítást tenni, indok levén: annak költséges volta, s hogy három egyén hosszason távol van egyházától. A ker. gyűlés a nélkül, hogy tárgyalta volna, elvben elfogadván az indítványt, véleményezés végett kiküldötte az egyházmegyékhöz.

Gondoltam, hogy a kik ezen ősi institució módosítását óhajtják, e közlönyünkben majd kifejtik nézeteiket, előadandják a módosítás föltételeit, s így quasi törvény-javaslattal lépnek föl.

Azonban, az indítványt hallgatás követte; csupán a marosi egyh.-megyéből merült föl egy feljajdulás a 15 frtos ebéd, és 3 véka zab kérdésében. Pedig egy oly indítványt, melyben a ker. gyűlés ki akarja hallgatni az anyaszentegyház véleményét, kár agyon hallgatni, s kár egyházi közlönyünk útján ahhoz nem szólani, hogy t. i. ha az indítvány életre való, illő komolysággal tárgyalassék, ha nem az, elbukjék.

A vizitáció módosításának szükségessége fölmerült még az 1856-ik évi közsinaton, és akkor 60. sz. alatt éppen a dálnoki egyház által felhozott okok alapján elhatároztatott, hogy nem minden évben, hanem minden 3-ik évben vizsgáltassanak meg az egyházak a hely színén. De már az 1857-ik évi közsinaton, késedelmesnek tetszván a harmad évi vizitáció, 93. sz. alatt elhatároztatott, hogy minden második

évben történjék meg az. És ez gyakoroltatott is a megállított módozat szerint néhány éven keresztül akkint, hogy a vizsgáló bizottság kiszállott a helyszínére s megvizsgálta felét az egyh.-megyének, a másik felét pedig megvizsgálta egy maga által kijelölt helyen.

Azonban, sem idő, sem költség-kimelés tekintetéből, ez intézmény célirányossága nem bizonyult be; mert, ha szinte csak fele is vizsgáltatott meg az egyházmegyének, de a másik megvizsgálására is a bizottságnak össze kellett ülni, időt veszteni, s mint a következés mutatta, igen sokszor teljesen hiában. Ez idő alatt az egyházak nem élelmezték a vizitációt ugyan, hanem miután ide kellett menni a papnak, gondnoknak, isk.-tanítónak, s néha egy presbiternek is, ismét nem lehetett kivánni, hogy ezek saját tarisznyájukra utazzanak, s így, mit anyagilag nyertek a vizitáció kimaradása által, ezen bizottságra kellett hogy költsék.

De egyéb tekintetben sem mutatkozott gyakorlati siker; mert midőn a vizitáció személy-kérdésekben fennakadt, s okmányokra, kihallgatásra, nyomozásra lett volna szükség, ott az ügyet nem tisztázhatták ki, s vagy rendkívüli kiszállást kellett alkalmazni, s így rendkívüli költséget is; vagy egy évig kellett várni a kitisztázással, s ez által növekedett az egyház kára, zavara.

Mindezen körülmények előterjesztetvén az 1865-iki közsinaton, szükségesnek találtatott az évenkénti vizitációnak visszaállíttatása, s 35. sz. alatt vissza is állíttatott, mit az egyházi-főtanács is jóváhagyó tudomásul vett.

Most már ismét indítványoztatott, a költség- s idő-kimelés tekintetéből, a vizitáció módosítása; de hogy mikint történhessék az, az indítványozó egyház arra tervet nem adott, sem a ker. gyűlés irány-

elveket nem tűzött ki; hanem bizták azt az egyház-megyékre.

A kiindulási alap — igaz, mind a költséget, mind a vizsgáló bizottság tagjainak idővesztését illetőleg; de, mikint segíthetni rajta? Ha kimondjuk, hogy a hely színén a vizitáció csak bizonyos években történjék, akkor ismét ugyanazon körülmények merülnek föl, a melyek annak visszaállíttatását igényelték. Ha pedig annak szükségtelenségét, s ennek következtében eltöröltetését mondanók ki: akkor evidenciában mikint lehet tartani az egyházak anyagi és szellemi állását; mikint ellenőrizhetni az egyházi javak kezelését; mikint lehetne meggátolni a rendetlenségek fölmerülését, s az egyházi előjárók mikint folyhatnak be az egyházak erkölcsi élete javítására, a népiskolai nevelés kezelésére? A szükségletek követelnék ismét annak visszaállíttatását, s így mi egy cirkulus viciózusba jönénk megint belé.

Vajjon, nyernének-e anyagilag is benne az egyházak? Igaz, nem kellene vizsgálati díjt, élelmezést fedezni; de midőn tapasztaljuk, hogy az évenkénti vizitáció mellett is, hogy megkísérlik némely egyházakban a célációt, a hamis gazdálkodást, az önkényű pénz-kezelést, egyházi javak bérbeadásánál, erdők eladásánál ismét mily ármányokat gyakorolnak; hogy kertiük, napolják el a nélkülözhetlen javítások megtételét, hogy kívánnak utilizálni minden egyházi eseményt: ha mindezeket latba tesszük, bizony, bizony, mondom, a zavar, kár, rendetlenség hinárjából nem tudnánk menekülni.

Mikint lehetne hát a dolgon segíteni? A vizitáció, igaz, terhe az egyházaknak; de legnagyobb terhe a vizitátoroknak; mert nem igen kedves multság az, midőn két-három többnyire koros férfi megindul télben, községről-községre. Egyik helyen várják pokoli meleggel, másutt fűtetlen szobával. Egy helyen súrolnak, meszelnek, másutt kemencét takarítanak, sat. minek következtében rendszeren egy jó adag katharussal szállnak haza.

Hanem, mindezen terhek s alkalmatlanságok mellett is, ha folytonos, éber figyelem nem örködik egyházainkon: a pusztulás, feloszlás lepi meg azokat. Hisz, tudjuk — de azért dicséretet az illetőknek nem mondunk — hogy midőn egész éven át az életnek jelét alig mutatják, midőn értesülnek a vizitáció kiszállása idejéről, mindjárt lótnak-futnak, a képét hajtják, a kamatokat zaklatják, a számadásnak való papirosat a gondnok és pap előkeresik, irnak,

jegyeznek; szóval, egész mozgalmat idéznek elő az egyházban. És mi lesz, ha két-három évben jelenik meg a vizitáció? Az, a mi tapasztaltatott a hasonló experimentációk alkalmával: rendetlenség céláció, kár.

Orthodoxus.

(Folyt kövekezik.)

É s z r e v é t e l.

E lap 200—44-ik számában közli t. Szakács Mózes tanár ur az udvarhelyszéki ref. tanító-egylet folyó év július 2-án tartott közgyűlését, a tárgyalásra kitűzött kérdéseket, s ezen kérdésekre vonatkozó megállapodásokat.

Megvallva az igazat, egy kissé szemet szűrt nekem az e.) pont alatt kitűzött kérdés feletti elvi megállapodás, Anynyival inkább, mivel éppen a gyakorlat emberei, a néptanítók, kiknek elég alkalmuk volt meggyőződni az 1868—38-ik törvénycikk 47, 49-ik §-ainak kivihetlensége felől, ajánlják ilyesminnek keresztülvitelét.

Előre kijelentem, hogy midőn ezen elvi megállapodásba beleszólani akarok, nem a polemizáló viselkedés vezet, hanem a valódi ügy-szeretet. S ha a tárgyalás alkalmával számításból kifeledezték a tanító urak a gyakorlati keresztülvitelt: éppen ott mutatom föl a lehetetlenséget.

Ugyanis, az e.) pont alatt ez áll: „Az ismétlő iskola.” Az erre vonatkozó elvi megállapodás: „A népiskolai törvényünk alapján álló ismétlő iskolát egyesületünk nem tartja célravezetőnek, a helyett célszerűbbnek látja, csak is nyolc évre terjedő általános iskola-kötelezettséget léptetni életbe de úgy, hogy a tizenharmadik és tizennegyedik éves tanulók is minden napi iskolások legyenek a téli tanfolyam alatt, a nyári tanfolyamon pedig csak is a 6—10 éves gyermekek járjanak iskolába.”

Ugy látszik, a gyűlés ezen elvi megállapodásnál azon tapasztalatból indul ki, miszerint az ismétlő iskoláztatás keresztülvitele teljes lehetetlenség. Statisztikailag bebizonyított tény az, hogy népünknek alig $\frac{1}{10}$ -ed része van azon helyzetben, hogy a 13—14 éves gyermeket vagy maga nélkülözni tudja gazdasági munkáiban, vagy nyomasztó szükségében nagyobb gyermekeit kénytelen ne legyen, szolgálatba adni, hogy legalább azok eledeléről ne gondoskodják. Igaz, hogy törvény szerint, tartoznék a gazda ismétlő iskola-köteles cselédjét minden héten 5 óráig iskolába küldeni; de hányadik teszi azt? Hiában kardoskodunk a szegényebb osztályal szemben a törvény megtartása mellett; mert nem mondhatjuk, hogy eledelt és öltözetet adunk az iskolában, csak ne adja gyermekét szolgálatba. A tanfelügyelők által készített statisztikai kimutatások szerint, 100 ismétlő közül alig jár 10—15 pontosan. Mire való hát az ismétlő iskoláztatásra vonatkozó törvényt fentartani, melyet a tapasztalat rég lomtárba utasított.

De nem itt van tulajdonképen a dolog bibéje, hanem ott, hogy az ismétlő iskola gédelgetése nem állhat meg neveléstani szempontból; törvény megrontására ad útát a szülőknök. Nem állhat meg neveléstani

szempontból. Miféle eredményt várhatunk a leglelkiismeretesebb tanítástól is, mikor a gyermek egész héten át kézimunkával foglalkozik s a hét végén 5 óráig beáll az iskolába? S hátha még 3—4 hét alatt egyszer megyen? Mert már az igen sok volna, hogy minden héten elmenjen. Most jó 6, más héten 5, azután 3, s így tovább, változtatva, ne hogy egyszerre igen sok bajt adjanak a tanítónak. Hát a tanító mit tegyen ilyen pontos iskolába járás mellett? A mit ma tanított, ismételje mához egy hét az ujak kedvéért, s azután újból ismételjen, s így három hét múlva aztán tehetett egy ártatlan lépést tovább. Ilyen tapasztalat után, ha valaki azt mondaná, hogy a tanítás bajosabb a favágásnál, nem hagynám hazugságban.

E mellett, törvény-megrontásra is alkalmad ad a szülőknek az ismétlőkre vonatkozó törvény. Bármily erőszakkal sem vagyunk képesek, az ismétlőket iskolába hajtani, s az odajárókat pontos járásra szorítani. Látja azt a nép s így gondolkozik: bizony, még sem szentségtörés, ha elmarad is gyermekem az iskolából; hiszen, látom, hogy a másé is elmarad, s még sem akasztják fel érte. Az iskola-székek, sőt maguk a tanfelügyelők is látva a tehetetlenséget, elnézéssel viseltetnek az ismétlők iránt, s a nép ezt igen hamar észre veszi, s felhasználja furfangos céljaira. Valósággal, ha élne az, ki a népnevelési törvény-javaslatot elkészítette, az ismétlőkre vonatkozó törvénynek, pár évi tapasztalat után, mint idétlen szülőknek kitekerte volna a nyakát.

Hát ha még mindezekhez hozzá adjuk a tanító részéről azt az idő-vesztést, mely mindig a rendes kötelesek rovására történik: nem lehet egy percig is haboznunk, kimondani, hogy a népnevelési törvény 48, 49. §. a menyinyiben az ismétlő iskolákra vonatkozik: rossz, gyakorlatilag kivihetetlen, sőt sok tekintetben káros.

Ennek akart hallgatólágon kifejezést adni a tanítógyűlés a fönnebbi elvi megállapodásban. Azonban, nem gondolta meg, hogy midőn egyik lehetetlenségtől szabadulni akar, eleesik a másikba. Mert ha lehetetlen, az általam említett okok miatt, az ismétlőket minden héten 5 óráig iskolába

hajtani: anynyival inkább absurdum még csak gondolni is, hogy mindennap pontosan járjanak. Mire való egyik szélsőségből a másikba szökni, mikor a gyakorlat elég hangosan kiált: hiában való minden ilyenyszerű ugrándozásunk! A cél, igaz, hogy szép, nemes: mentől több szellemi kincscsel bocsátani be a gyermeket az életbe; de kivihetetlen. Lehet valami jó elméletileg, rossz gyakorlatilag.

E mellett, midőn a gyűlés 8 éves tankötelezettséget ajánl, kifelelte a számításból azt is, hogy azt az egy tanító által vezetett iskolákban be sem lehetne rendezni. Jelenleg minden alsóbb népiskolában 6 osztály van; azt is alig tudja a tanító beosztani; hát a 8 éves tanfolyamnál, midőn a dolog természete szerint minden nap 8 osztályt kellene tanítani, mit tegyen? Vagy erre azt mondják a tanító urak: nó, ez még eszünkbe sem jutott a tanácskozásnál! Igazuk van.

Ha tehát szabadulni akarunk az ismétlő iskoláztatás nyugétól: közöljük ugy a kerék-vágást, hogy a lehetetlenséget sehol se erőszakoljuk. Én tehát, midőn „eltörölnődnek véleményezem az ismétlő iskoláztatást, meghagyom a 6 éves tankötelezettséget, s a három évi ismétlés helyett ohajtok egy olyan rendes iskolai évet, mely a többinek tetőzete, befejezője legyen.“ Ez az egy többet ér, mint a más három — semmi.

Hogy mikint kellene beosztani ezen hetedik évet a hat mellé; miféle tantárgyakat kellene részint ismételni, részint mint ujakat előadni: az későbbi kérdés. Legyünk előbb tisztában az elvi kérdéssel, s azután bocsátkozhatunk részletekbe.

Ajánlom az általam említett törvény-módosítást a tanító-gyűlések figyelmébe, hogy a felett tanácskozva, eszmét cserélve: a küszöbön álló népnevelési törvény revíziójára készen legyünk, s a meglevő törvény ily szerű módosítását részint a nyilvánosság útján, részint testületileg történendő feliratok által sürgethessük.

Menyhárt András,
kecseti ref. pap,

TÁRCA.

Magyar alumnusok levelei.

Közli: *Szilágyi Sándor.*

Az alább következő levelek egyházi és iskolai történeti tekintetben érdekesekek. Az a világ, melyet akkor a theológia csaknem egészen absorbeált, ma már nem létezik; de mennél gyéribben maradtak fenn irott emlékek, annál érdekesebbek azok, s anynyival inkább, mert az egyházi élethez, ha nem némelyike az irodalmihoz szolgáltat adatokat.

Ime itt következnek:

I.

Illustrissime Comes ac Domine Domine ac patrone munificentissime.

Telyes életemben alázatos szolgálatomat ajánlom nagyságodnak és az menybéli uristentől minden lelki-testi jókat kívánok nagyságodnak boldogságosan megadni.

Ez elmúlt octóberben vöttem az nagyságod martiusban irott levelét és mindjárt ismét irtam nagyságodnak mind magam állapotja felől s mind az két utolsó nagyságod alumnusiról, kik még most is Brémában vannak. Az levelemet Remus uramnak által küldöttem volt és ő kegyelme azt írja mostan, hogy Nagy-Szombatban igtatta egy jámbor hiv kalmár által, nem tudom, ha jutott-e nagyságod kezéhez. Kérem nagyságodat, reám ne nehezteljen, hogy ilyen ritkán irok; mert ha volnának alkalmatosságim, nem restelleném minden héten irni, főképen ilyen nyomorult állapotomban. Az mely pénzt nagyságod tavaly köldött, még ez óráig sem jutott kezemhez. Ha egy régi tanuló barátom, ki mostan ez tartományban pap, emberségére másút kölcsön nem szerzett volna pénzt, nem tudom, hova löttem volna ezekéig. Nagy uzsorát kell pedig arra is adnom, elanynyira, hogy az két-

száz aranyban talám tiz tallérom meg nem marad az régi és ez esztendei adósságnak megfizetésétül. Ruhám bizony igen rosz vagyom, elanynyira, hogy emberek eleiben sem gyakran merek menni, hanem csak mikor az szükség kívánja; ételem is vékony, de mégis elkél az pénz; mert itt minden igen drága. Örömet elmennék Olaszországban, az hollott az medicina igen gyakorlottatik, de nincs mivel; sőt kevés költséggel el sem merek indulni, mert ha ott szükségem történnék, senki szemét sem fordítaná reám. Hágában valék tegnapelőtt szemben Bethlen Gábor uram ő felsége követelével és attúl akarok vala kölcsönpénzt kérni nagyságod nevével; de rongyos állapotomra nézve mindjárt megutála és csak jó szót sem ada. Nagyságod gondolkodjék fölőlem, mint jobban és hamarőbb ez szegény állapotomból kiragadhasson. Kaptam jóllehet valamit immár az orvoslásnak tudományában, de az még nem anynyi, hogy dicséretesen az betegséghez hozzá mernék nyulni főképen akármihhez.

Ez frigyben talám küldhetett volna nagyságod, ha szükségemet értette volna, de ha immár az felbomlott, nem tudom, micsoda reménsséggel táplálhassam magamat. Ha nagyságodnak kedves akarátja volna, akarnám, hogy valamit még ezután ide föllétemben reám akar nagyságod költeni, mind egy summában küldené el. Igy az szerint rendelném én is állapotomat és nem lenne enynyiszor való megfogyatkozásom. Nagyságodtól kegyelmes választ várok. Isten sokáig tartsa meg nagyságodat boldog állapotban minden nagyságodhoz tartozókkal egyetemben. Lugduni Batavorum in Hollandia. 26. Martii Ao 1624.

Illustrissimae Vestrae Celsitudinis.

Alumnus atque Servitor indignus,
Matthaeus Csanaki m. p.

Külcim: Illustrissimo Comiti ac domino, domino Georgio Rákóci de Felső-Vadász, sat. Domino ac patrono munificentissimo.

(Az egész Csaknaki írása).

„(Eredetije a m. k. kam. levéltárban.)“

II.

Spectabilis ac Magnifice Domine Domine Moecenas benignissime.

Kívánunk az uristentől nagyságodnak minden dolgai-
ban való szerencsés előmenetelt, sat.

Miképen nagyságodat Brazlóig való békességes jövetelünk felől ennek előtte bizonyossá tettük, így mostan akaruk nagyságodnak tudtára adni az oltától fogván való jövetelünknek módját. Legyen azért az uristennek hála, minde-
nütt békével jöttünk, noha sok próbákon és szerencséken, mint ilyen háborúság üdein, kiválképen penig az tengeren jöttünkben sok szélvész, háboruk levén körülettünk, csak egy óráig való csendességünk is ritkán lehetett egész egy hét alatt, míg az gályában voltunk, sőt mikor még tizenöt mélyföldön volnánk az portushoz, az fűhajós mesterünk az szelektül kiragadtatott s az tengerben vezett, kinek veszedelme öregitette az mi nyavalyánkat is; mert az több hajós-
mesterek tudatlanok és elégtelenek levén az vitorlás lepedőknek igazgatására, csaknem egy nehányszor naufragiumot kel-

lett szenvednünk. Végtere az uristen könyörgésünket meghallgatván, az tengeri háborut megszállította, az szeleket megfordította és csendes portusra vezérlett Harlinga városához. Onnat viszont jöttünk ez nevezetes Franekerai academiában, mely vagyom Belgiumnak Frisia nevé tartományában. Az academia penig oly, az mineműt kívántunk, minden nemű ar-
sokban, fakultásokbanl fő és tudós doctorok, professorok vannak, kiválképen penig az theológia dicsiretesen tündöklök és virágzik; minek okáért mi is, kik ez jelenvaló 1624. esztendőben nagyságod kegyes beneficiuma által idegen országban az szentírásnak tanulására jöttünk, ez megnevezett academiában maradtunk meg. Simándi és Károli uramék ekké-
dig Brémában laktanak, várván az nagyságod beneficiumát, mely még ez üdeig nálunk vagyom, mivel idegen emberre nem mertük bizni, félvén, hogy valami módon el ne változtatnák, melyből nagy kár következhetett volna; mert itt felette nagy mértékkel mérik az aranyat, úgy anynyira, hogy valamennyit még ekkéig elköltöttünk, némelyiket két stiverrel, némelyiket háromval is kellett jobbitanunk, hanem önnön magokat várjuk által, mivel ő kegyelmek is, az mint levelekből értettük, ide júnek lakni; ha penig késnének az idejüvetellel, mi módot találunk benne, mint kellessék általküldenünk az pénzt. Hasonlóképen Csanaki uramnak is hirté adtuk itt létünket; ő kegyelme is maga akar az pénzért júni, mivel nem meszsze vagyom Lugdunum hozzánk, a hol ő kegyelme lakik. Egyéb állapotunkról nem ítéltük illendőnek, hogy nagyságodat mostan búsítsuk, mivel elhittük azt bizonyosan, hogy nagyságod mind az alkalmatosságnak ritka voltát, mind az idevaló szűk állapotot megtekintvén, kellete korán rólunk gondot visel. Tartsa meg az uristen és éltesse nagyságtokat az új nagy nevének dicsiretíre, hazánk-
nak jóvára, az igaz anyaszentegyháznak épülésire sok esztendőig kívánt jó egészségben. Datum Franekerae Frisiae occidentalis. A. D. 1624. die 7 Aprilis.

Spectabilis Magnificentiae Vestrae

clientes humilimi

Georgius Salánki, m. p.

Georgius Zemléní m. p.

Külcim: Illustrissimo Spectabili ac Magnifico Domino D. Georgio Rákoczy de Felső-Vadász, sat. Franekera. Patarchinum.

(A levél Salánki írása).

(Eredetije a m. kir. kam. levéltárban)

III.

Serenissimo Potentissimoque Principi ac Domino, Domino Georgio Rakoczy, Dei Gratia Principi Transylvaniae, partium Regni Hungariae Domino, et Siculorum Comiti etc. Domino nostro...

Clementissimo

Gratiam et pacem Christi.

Quod Serenissimae Celsitudini tuae, Princeps Potentissime, gratiose placuit, officia nostra Alumnis suis, Francisco Zegethi, Michaeli Dobravici et Ladislao Stantái, praestita, adeo clementer et benigne recognoscere, est sane quod humilí gratissimoque agnoscamus animo. Quem ut aliquatenus

et sine mora, reipsa testaremur, id egimus omni studio (quod Celsitudo Vestra volebat) ut trium istorum alumnorum creditores nostrates, ob tanti Principis, tantiquae verae Ecclesiae Luminis ac Nutritii respectum, haud gravate dimittere vellent, qui tamen et temporum injuriam et locorum distantiam, et itinerum pericula, et rerum humanarum vicissitudinem, nimis forsitan solícite praetendentes, admonitionibus nostris per omnia acquiescere, noluerunt, in eo tamen acquieverunt tandem, ut Michaele Dobravicaei et Ladislao Stantái, ad tempus solutionis, hic subsistentibus, solus Franciscus Zegethi domum proficisceretur, reditumque Sociorum apud Celsitudinem Vestram promoveret. Nos autem et his duobus qui nobiscum aliquandiu permanebunt, et omnibus aliis, quos Serenissima Celsitudo Tua studiorum caussa ad nos proficisci volet, omnem favorem et humanitatem praestare quovis tempore... (a)nimo prompti paratique sumus, rogantes vicissim Serenissimam Celsitudinem Tuam, ut nos nostramque Academiam, Orthodoxam Dei veritatem tenaci propositoy retinentem et colentem, ceu fidissimus Religionis purae Defensor, ac studiorum Patronus summus, gratiose de nota meliore commendatam habere pergat. Deus Optimus Maximus Serenissimam Celsitudinem Tuam quam diutissime salvam et incolumem servet, Spiritu suo Bono dirigat, omni benedictionum genere clementer cumulet, a malo vero potenter custodiat! Amen. Dabantur Basileae. 29 Januarii 1634.

Serenissimae Celsitudini Tuae humili studio addictissimi,
Sebastianus Beckius

Theologiae Doctor et Professor. p. t.
Rector et Regentes Academiae
Basileensis.

(Eredetiye az „erd. muzeum kéziratárában. Gr. Kémény József. Erd. tört. lev. VI. kötet.)

(Vége következik.)

Az apostolok cselekedeteiről irt könyv. Péter és Pál. *)

Mint Pompeji évezredek porával betemetett óriási romjai, melyek egy letűnt nagyságról, pezsgő életről s küzdelemről regélnek a történelem-búvárnak: úgy volt az új-testamentom, az emberiség történetének e jó remény-foka, vallásunk e kútforrása századokon át eltemetve, nem mint amaz az anyatermészet rombolva is teremtő játékatól, hanem a történelem fonaláu kifejlődött emberei szövevény s önző számítások lánvájával. Ismerjük a küzdelmeket, melyeket az öntudatra ébredett korszellem, s annak az elrejtett igazság után vágyó gyermekei a reformátorok folytattak a hagyományok cerberusával, a hierarchiával és pápasággal; ismerjük az óriási eredményt, melynek három század óta örvendünk s melynek jóteköny hatása minden igazán vallásos kebelt üdvösen melegít.

Ki lett küzdve a szabad vizsgálódás s egyéni meggyőződés joga, és a tekintély-elv, a betű rabszolgasága megtörtött. Mit a reformátorok küzdelmes kora s az azt követő változatos harmadfél század nem tudott elérni: azt az utób-

*) Német források után.

bi félszázad meglehetősen meghozá számunkra az ős-keresztység történetének s az új-testamentomnak fáradhatlan búvárlata által s ismertetésével. Mig egyik iskola a négy evangéliomra alapítá munkálatát, s az azokban elágazó történeti nehézségek, a több oldalú megegyezés s különbözőzés szála között kivánt eredményre nem jutott; addig a más, alapul Pál iratait választá, az evangéliumokat csak ezekkel való viszonyaiban használva. Ama négy kétségtelenül páli levelet: a Galat. két Korinth. és Romába küldöttet, ugyanazon kéz iratait, melyek azon idő szellemét oly megragadólag feldolgozák, melyek ugyan Jézus halála után 20 év múltával irattak, de az által, ki Jézus kortársa lévén, az események színterén mozgott s közvetlen a mester halála után az ifjú keresztységgel szemben tevékeny szerepet vitt, melyek az író élet- is jellem-képét oly élesen, hiven tükrözik vissza s egy szersmind a környezetre fényt vetve, gazdagon tartalmaznak történeti adatokat. Lássuk, miket hozott napfényre a tudományos búvárlat, beszéltetve az elmúlt idők ez okleveleit magukból; sem többet, sem kevesebbet nem mondva, mint azok valóban tartalmaznak.

Tekintsük tehát a páli leveleket. Mit találunk azokban? Végnélküli harcot és küzdelmet ama keresztység ellen, mely az ő lelkében működöttül különbözött, ama más szellemű evangélium ellen, mint a melynek ő volt éltető szelleme. Ki tanítá azt? Az ősszes keresztysének előtte; a jeruzsálemi ker. község s annak fejei Jakab, az ur testvére s a két apostól, Péter és János.

Midőn Pál Kis-Ázsia pogány népei közül, első miszsiói utjából visszatért Antiokhiába, ott Jeruzsálemből jött zsidó-keresztyséket talált, kik a községet ellene s az ő „állítólagos evangéliuma“ ellen fölizgaták, azt tanítván: egy pogány sem lehet boldog, ki az előtt nem lett zsidóvá s Pál, ki egy a zsidó rendeletekkel szakító keresztységet hirdet, szakadár; ki Jézus és az ő igazi tanítványaival ellenkezőt tanít. A jeruzsálemi ker.-község hevesen kikelt a jogtalan újító ellen. Akkor, elhatározá, hogy személyesen megy Jeruzsálembé felmutatni tanítását úgy, a mint azt a pogányok közt terjeszti. Erőteljes föllépése után sikerült némi békét eszközölni; s tekintve a pogányok között fölmutatott nagy eredményre, mindhárman úgy nyújtának egyezésre kezet, hogy ő vállalja magára a pogány-világot; de ők kizárólag a zsidóknál maradnak. Gal. 2. 9. Nem volt azonban e kiegyezés gyökeres; s csak hamar azután a tényleg létező pogány- és zsidó-keresztység két vezére között heves szeszittközés történt úgy, hogy Pál az ő apostól-társát, Pétert, midőn ez Antiokhiában időzött: büntetésre méltó képmutatónak s következetlenné volt kénytelen nevezni; ki a zsidós rendszabályokba való visszaszüjjesével a Jézus művét fölsőlegesnek tünteti föl (Gal. 2. 11—14.)

E küzdelem terjedett. Alig hagyja el Pál a galáciai népes gyülekezetet, hogy új működési tért keressen, ismét felütik fejüket háta megett a zsidóskodók: megtagadták tőle az apostoli méltóságot; tanítását saját elme szüleményének nevezték s mindent elkövettek, hogy e községnek evangéliu-

mi szabadságát zsidós nézetük járma alá vonják. Már-már elhatalmasodtak; midőn az apostól lelkes levelét oda küldé.

Korinthusban, több mint két évi áldozat-kész munkásság után, a görög miveltség s élet-szokások elemeire egy életre való, lelkes, szép reményű ker. községet alapított; ez volt büszkesége. Csakhamar Ephozusba távozása után, hol széles tett-mező várt reá, itt is egy párt áll elő nyomában, mely magát Kephásról nevezi. Ez az áskálódás, gyanúsítás minden eszközeit fölhasználja Pál ellen; megvonja az apostól nevet tőle s hivatkozik ajánló levelére, melyet Jeruzsálemből hozott. Pállal — ki Jézust soha se látá — Pétert állítja szembe, ki az urat test szerint ismeré s fenyeget Péternek személyes megjelenésével; gúnyolódik Pál látomásai felett, melyekkel apostoli hivatását igazolja, s az ő igénytelen külseje, követelés nélküli megjelenése s egyszerű beszéd módora felett. Önzetlenségét, melylyel minden jutalmat visszautasít, cselnek mutatja föl, mi által csalfa tanainak pártolókat akar fogni, sat. Egy szóval, hogy e párt mily fenyegető irányt vett, mutatja a hév és fájó szív, melylyel ír; a buzgalom, melylyel majd a szeretet, majd a gúny s keserűség hangján szól a korinthusiaknak, az ő szellemi gyermekeinek szívéhez.

Sőt mi több, magában Rómában is, melynek ker. községe apostoli személyes működés nélkül fejlődött ki a zsinagógából, ott is feltté fejté Pál ellen a bizalmatlanság. Ez volt levelének egyik fő oka, hogy a személye s munkája iránti bizalmatlanságot eloszlassa egy oly ker. községben, melynek a keresztyénség történetében jelentőségét előre sejté. E fenkőt s méjj vallásos érzéstől áthatott levél, visszatükrözi a gondolatot, hogy a keresztyénség egy az isteni bölcseségtől eleve rendelt világ-vallás leend, mely zsidónak és pogánynak egyiránt szükséges, egyiránt szánya van, hogy a keresztyénségnek általa eszközölt győzelmi útja a pogányvilág felett, egyesülni fog azon ígéretekkel, melyek az ó-testamentomban vannak a zsidók számára; hogy tehát, az ő tanítása nem áll semmiben is ellenkezésben a helyesen értelmezett isteni szóval. E levele írása után nem sokára a sors gondoskodott a nagy apostol Rómába meneteléről; de nem óhajtott körülmények között. Azon reményben, hogy az atyafiai szeretet s egyesség kötelékét állandóvá teheti a jeruzsálemi s az általa alapított ker. gyülekezetek között: amazok számára éveken át szorgalmasan gyűjtött szép összegű segélyvel, örömmel telve, ő maga siet Jeruzsálembé. A nemes gondolkozás s igyekezet jutalma kárhoztatás volt, mely ily hangokban tört ki: látod, hány ezer keresztyén van a városban, s mindannyi buzgolkodik a törvény megtartásában; azt gondolod, hogy pénzzel megvehetni az apostolságot! sat. Mint kétségtelen áldozata a kettős gyűlöletnek, t. i. a zsidóknak az ősi hithagyók s a zsidó-keresztyéneknek az újító ellen esett Pál kezébe a római katonai hivatalos közegeknek, s jutott fogságba előbb Cézáréában, később Rómában honnan többé ki sem szabadult.

Ez volt alapvonásaiban az apostoli kor képe, mely a páli levelek elfogulatlan olvasója előtt föltárul. De ez mégis egy ujonnan felfedett világ vala. Hol marada most az apos-

toli kor föltétlen egysége? Hol a természet felelő csodafény, melyet az első századok hite az apostoli kor fölé vont? A föltétlen egység az ellentétek örvényébe sodortatott és a való képében élet, emberi törekvés és inger nyomult előtérbe. S mindaz oly természetesen, oly emberileg történt. Ez azon természetes közdelem, melylyel minden elhatározó s az emberi történelemnek új eszméktől átjárt korszakában találkozunk. Es a küzdők, kik e téren mozognak, csak természetes és emberi eszközöket használnak; állításaik igazságát nem csodákkal bizonyítják, hanem vitatkoznak elveikkel, nézeteikkel; sőt gyakran a tárgyilagosság mellett ott szerepel az egyéni szenvedély s érdek is. Az apostoli kor, mely a letűnt idők fiai előtt, mint égből leszállott, megfoghatatlan kép állott, lényegében, hasonlóan minden más szakával az emberi történetnek, összefüggésben áll a világ történelemmel, s fejtárul a tudományos értelem s történelmi vizsgálódás előtt.

Lénárt József,
papjelölt.

(Vége következik.)

Az sz.-udvarhelyi egyházmegyéből.

Sz.-Udvarhely, november 22, 1874.

(Folytatása és vége.)

Mellőve a csekélyebb fontosságú tárgyakat, az egyházmegyei papi és tanítói özv.-árvai-gyámintézet alapszabályainak revidiálása került elő a sorrendben.

Ezeknek megvitatása alkalmával helyet adott a nt. egyházmegyei közgyűlés az ev. ref. tanító-egylet azon kérvényének, hogy a tanítók illetősége elkülönítve kezeltessék.

Az alapszabályoknak ilyen szellemben való módosítására vonatkozó ezen kérvény az ev. ref. tanító-egylet azon gyűlésének határozatából lett benyújtva, mely gyűlés jegyzőkönyve s illetőleg egész folyama „per longum et latum“ közölve volt e lapok 200—44-ik számában.

Nem szólok ez úttal arról, hogy mikép és minő célból lett ez az egylet kreálva akkor, a midőn Udvarhelyszéknek jól szervezett felekezeti színezetek nélkül való tanítótestülete volt és van, elvégre is az olyan társulás, mely nemes célokat tűz ki, s aztán az eszközöket is megszokta válogatni s nem csak azért létesítettik, hogy valaki becses személyének egy elnökséggel többre legyen kilátása; — mondom — az olyan társulás mindig tiszteletre gerjeszt s elvitázhatatlan érdeme van annak, ki azt létesíteni, éltetni és fentartani tudja!

Mint mindenütt, úgy a szellemi terén is, a konkurrencia egy bizonyos pontig kétségen kívül előnyös, azonban csak egy bizonyos pontig s onnan aztán „ne tovább.“

Nem szólok arról sem, hogy a már egy kerek esztendő betöltött új szülött menyinyire szilárdult és izmosodott meg s minő fontos vívmányokra hivatkozhatik ez ugyis ismeretes, mert elég széles szabású módorban lett e tisztelt lapok fönt idézett számában közzé téve!

Minek emliteném föl azt, hogy a 4, mondd, négy egész kötetből álló — s mint mondva van — az egylet tulajdonát

képező könyvtárban egy oly ajándék is szerepel, miről azon testület, melynek formája alatt nagylelkűen ajándékozott — legalább hivatalosan — mit sem tud?

Legyenek ezek mind elhallgatva, vagy csak úgy, per tangentem főlemlitve, s maradjon, az ezekkel járó dicsőség és nimbus is azé, ki mindezt így megteremtette, s ki úgy is anynyira vágyik, homlokát dicskoszorúval köríteni!

Mi nem kérünk belőle semmit, mert meglehet jogunk sincs hozzá; de bizony, nem is irigyeljük, sőt ha épen úgy tetszik, készséggel visszaadjuk azt a helyet is, melyet most a felekezeti színezet nélkül való tanító-egylet kebelében elfoglalunk, mely egylet — dicséretére legyen mondva — az összeomlás és bukás széléről lett megmentve és ma szép lendületnek örvend.

De, térjünk rá azon kérvényre, mely hosszabb taglalás nélkül egyhangulag lett megadva, vagy legalább annak teljesítése elrendelve.

Eltételezve attól, hogy a kérvény benyújtása nem kellő időben történt, érdekes az, hogy benne minden indoklás nélkül, mert én a kérvényben egy árva szó indoklást sem hallottam, az van kérve, hogy az egyh.-megyei papi- és tanítói özvegy-árva-gyámintézet pénztára, mely eddig együttesen kezeltetett és gyűlt föl szép összegre (a mint hallók 7000 frtra) „mostantúl kezdve elkülönítetvén, a tanítók illetősége kezeltessék külön.”

Ha alapos indokok támogatása kíséretében jött volna be az a kérvény, vagy ha a külön kezelés valami szembe ötlő előnyére válnék a t. tanuló-testületnek: akkor a dologhoz legalább hozzá lehetett volna szólni.

Azonban — mint a gyűlésben főlemlitve lett — épen a célba vett elkülönítés után fog a t. tanítók pénzalapja tetemes rövidülést szenvedni, a menyinyiben el lesznek ütve sok oly jövedelem-forrástól, mely eddig a közpénztárba folyván be, őket is illette s javukra is jövedelmezett, de mely az elkülönítés után természeténél fogva csak a papi pénztár javára fog esni.

De tovább menve — mint ez szintén jelezve volt — a teljes elkülönítés gyakorlati keresztül vitele nagy nehézségekkel fog járni, minthogy a kötvények nincsenek a papi-, vagy tanítói gyám-pénztár nevére külön-külön kiállítva, hanem a kettőre együttesen.

És végül, úgy tetszik nekem, hogy itt az elkülönítés bölcsen elhallgatott indokakint a kérvény benyújtóinak az eddigi pénzkezeléssel való elégedetlensége szerepelt. Nekem úgy tetszik, hogy ez a kérvény intenciója, vagy ha jobban tetszik — ló-lába.

Én tisztelen a nt. egyházmegyét és tisztelek minden erkölcsi testületet; de éppen ezért, szeretem azt a maga szep-lőtelen tisztaságában látni s óhajtom, hogy a gyanúnak még árnyéka is távul legyen tőle.

Szentül hittem, s ma is hiszem, hogy itt a gyanúnak látszata teljesen alaptalan; de megvártam volna, hogy e tekintetben éppen az egyházmegye reputációja érdekében valaki szót emeljen, s az ügyet szellőztesse, mindenek fölött

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

pedig óhajtottam volna, hogy az indokolatlan kérésnek hely ne adassék.

De mindez nem így történt! Az indítványszerű kérvényt, dacára mindezeknek, az egyh.-megye elfogalta és pedig egyhangulag, s most már a tényekkel szemben mi megajlunk ugyan; de ennyit jónak láttunk elmondani.

Tárgyalás alá kellett volna még kerülni az affilia-ció kérdésének is; azonban ez részint, mivel a bizottság nem adta be még munkálatát, részint pedig, mert a jól megfontolandó kérdésre, melylyel nézetem szerint, a segéd-papság főállítása és a pap-választás szabályozása is kapcsolatban fog állani: ha a tavaszi közgyűlésre marad, úgy sem késik el.

Addig azonban, a nt. szerkesztő ur engedelmével, bátor leszek e tárgyra vonatkozó nézeteimet közzé tenni.*)

Bod Károly.

KÜLÖNFÉLÉK.

= Kérjük mindazokat, kik a folyó évről fizetésükkel hátralékban vannak, hogy kötelezettségüknek mielőbb eleget tenni sziveskedjenek.

= (Meghívó!) Az udvarhelyszéki reformált egyh.-megyei tanító-egylet tagjait folyó évi december 29-én Székely-Udvarhelyen tartandó közgyűlésre tisztelettel meghívjuk. Főbb tárgyak: 1) a méter-mértékek ismertetése. 2) Az egyházmegyei közgyűlésre választandó tanítói képviselők személyeire vonatkozó megállapodás. Székely-Udvarhely, december 13, 1874. Szakács Mózes, egyleti elnök. Szentgyörgyi Mózes, egyleti jegyző.

= Hatala Péter, budapesti egyetemi tanár, ki szabadelvűsége és különösen az infallibilis tagadása által elég nagy hirre tett szert, kilépett a kath. felekezet kebeléből s unitárius lett.

KÖRÖZTETNEK.

1198—1874.

Széki egyházmegyénkben az ördögös-füzesi kántor-tanítói állomás.

Evi jövedelme 223 frt. 73. kr.

Pályázati határnap, 1875, január 20.

A folyamodványok széki esperes t. t. Báthori Dániel aa.-hoz, Székre küldendők.

Kolozsvártt, december 9, 1874. Nagy Péter, erdélyi ev. ref. püspök.

1212—1874.

Szilágy-szólnoki egyházmegyénkben a récsei harmad-osztályu lelkészi állomás, másod ízben.

A megválasztandó lelkész köteles lesz: 1) a zilahi iskola részére évenként 1 frt. 5 krt, 2) az özv.-árval intézetbe 20 évig terjedőleg tetszése szerint 1, 2, 3 frt. részvényt, 3) a papi olvasókör részére jövedelmének $\frac{1}{2}\%$ -át fizetni.

Pályázati határnap, 1875, január vége.

A folyamodványok szilágy-szólnoki esperes, t. t. Szabó Pál aa.-hoz, Diósadra (u. p. Zilah) küldendők.

Kolozsvártt, december 14, 1874. Nagy Péter, erdélyi ev. ref. püspök.

*) Kérjük, elvárjuk.

Szerk.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdász betűivel Kolozsvárt.

Mai számunkhoz van mellékelve az „Erd. ev. ref. egyházkerület egyházjogának“ 6 ive.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

IV. ÉVFOLYAM

KOLOZSVÁRT, DECEMBER 24, 1874.

208—52. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. **Szerkesztőségi iroda** — hová a kéziratok és előzetések **bérmertve** küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Előfizetési felhívás

AZ

„ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY“

1875-ik évi V-ik évfolyamára.

Ismét egy esztendő vége felé közeledünk; ismét egy új esztendő küszöbén állunk; ismét ott vagyunk ama nehéz feladat előtt, hogy „a magunk ajánlásához“ fogjunk. Mert az „előfizetési felhívás“, bizony, nem egyéb, mint egy kereskedésben a kirakat, mely mentől cifrább, annál nagyobb közönséget képes maga köré gyűjteni. E hasonlat annál trivialisabb, mentől meszszebb állunk nem csupán a kalmárkodó világtól, hanem ama célszaktól is, melyek a földi számítások, érdekek és befolyások alapján vágnak, akarnak bizonyos eredményt elérni. A mi pályánk ki van mérve, a mi útunk meg van szabva: a célnak szívünk legszentebb érzelmeiből kell fölfakadnia, az eredmény iránt való forró vágnak táplálékot a protestáns szellemből kell merítenie és amaz erős akarattal, szilárd meggyőződésből, a mely, ha kell, megtörik, de meg nem alkuszik.

Lelki örömmel és az öntudatnak megnyugvásával hivatkozhatunk avagy csak ez évi folyamunkra, hogy e tekintetben kötelességünknek megfeleltünk. Nem volt egyetlen vitális kérdésünk, a melyet köröm-szakadtig meg ne vitattunk volna. A vitatkozás alatt merültek fel oly kérdések, melyek nemcsak a protestánsok, hanem a katolikusok számára is érdekesek voltak. De a ki látni akar, a ki fogalommal bír az objektív itéletéről, annak be kell vallania, hogy a provokátor soha sem lapunk volt, mely meg tudja választani, és megbecsülni a nyilvánosság tisztességét.

Távul vagyunk attól, hogy e felhívásban polémiát kezdjünk ama szóhajtókkal, kik lapunkkal szemben elenséges állást foglaltak el ama köpenyeg alatt, hogy benne igen sok és éles szóváltás történt ez év folyamában és hogy „párt-közlöny“ lett. Sőt inkább, megköszönjük ez itéletet, mely sokkal hízalgóbb ránk nézve, mint ha az ellenkezőt mondanák. Igen is, „párt-közlöny“ a mi lapunk; közlönye az elvitathatatlan igazságnak, melyet meggyalázni, nem engedünk; közlönye a kötelesség-teljesítésnek, melyet senki kegymosolyáért el nem engedünk; közlönye a szilárd meggyőződésnek, mely halad amaz úton, melyen egyedül juthat dicsőséges jövődöbez anyaszentegyházunk, s melyet soha el nem árulunk; közlönye a protestáns szellemnek, mely megveti a tekintélyt a jelenben, s bár kegyelettel viseltetik a múlt iránt, de a jövődö dicsősége után vágyva, azt remélve, meg nem hajlik az arany-borju előtt; közlönye lapunk annak a közvetlenségnek, melyet a mai nap szüksége megkövetel s hogy azt kielégíthessük, sem nem hizeleg, magát megalázva; sem nem pöffeszkedik, magáról megfélekedve. Ezeken kívül, elhárintunk minden föltevést, holott célunk csupán a köznek használni s megérni anyaszentegyházunk fölvirágzását.

E nagy célt csupán vállalva érhetjük el. Ezért kérjük fel olvasóinkat, lapunk pártolót a további előfizetésre, melytől függ lapunk fennállása; ama lapnak, mely első e nemben anyaszentegyházunkban, mely minden fogyatkozásai dacára, eddig ismeretlen szolgálatot teljesített s melynek hiányát akkor fogják megérezni olvasóink, midőn többé nem lesz. Pedig meg fogjuk szüntetni, ha jobban nem buzgólkodnak barátaink. Szívesen kérjük tehát mindazokat, kik lapunk fennállását ohajtják, hogy ugy maguk, miut barátaiak részéről minél többeket megnyerni sziveskedjenek.

Láthatják olvasóink, hogy nem az anyagi nyereségre spekulálunk, holott oly mellékletet adunk az „Erd. egyh.-ker. egyházjoga“ című munkában, mely egy maga felét legalább föléri a lap előfizetésének, s mely a jövő évben teljesen olvasóink kezébe lesz s benne birni fognak egy oly kézi-könyvet, melyet eddig sajnosan nélkülöztünk.

Ha anynyit igérünk, hogy — a nekünk adott talentumok mértéke szerint — minden igyekezettel, szorgalommal és elég bátorsággal fogunk birni, hogy a meggyőződésünk szerint legjobbnak szolgáljunk: tán méltán várhatunk meg a z érdeklődők figyelmét és áldozat-készségét. Ha ezt megnyerjük, fokozott igyekezettel fogunk buzgólkodni

ellenkező esetben, le kell mondanunk a dicsőségről, hogy „anyagi áldozattal“ tartsunk fen lapot az erdélyi szuperintendenciának.

Lapunk előfizetési díjja a „jutalom-illetékekkel“ együtt:

Évnyedre	1 frt. 50 kr.
Fél évre	3 frt.
Egész évre	6 frt.

Kiadó-hivatal, hová az előfizetések (posta-utalvánnyal) küldendők: külmagyar-utca, 9. szám.

Szívesen kérjük olvasóinkat, lapunk barátait, hogy **ez év végéig** előfizetésüket beküldeni, vagy megrendeléseket megtenni sziveskedjenek, mert ettől tesszük függővé, hogy lapunkat a jövő évben folytassuk, vagy megszüntessük.

Kolozsvártt, decemberben, 1874.

Szász Gerő.

ev. ref. pap, esperes, mint felelős szerkesztő és kiadó.

Circulus vitiosus.

(Folytatás.)

A múlt években felmerült volt az az eszme, hogy az egyh.-főtanács mellé állíttassók fel egy exaktória, és az anyaszentegyház minden egyházainak számadásai megvizsgáltatás végett oda küldessenek fel. De midőn ezen exaktória felállításai alapjára gondolt az ember, a midőn az ügy gyakorlati kezelését számította, a ki azoknak részleteivel ismeretes, borsózdott a háta. Mert a részben tudatlan, részben gondolatlan (a maliciát nem emlitem föl) kezelőkkel a tisztázás a hely színén is mily kinos: mi lenne, ha hibásan kiállított számadásaikat egyenesen oda kellene küldeniük! Folytonos nyomozás, kommissziózás és zavar. Mert, tudja isten! de még a litteratus emberek is sok helyütt nagyon hajlandók, tudatlanoknak látszatni az egyházi számadások készítésében, azoknak pontos és okadatolt kiállításában; hát még a hol irástudatlan a gondnok, s jegyzeteit a pap is gondatlanul kezeli; vagy filiális egyházban a mester, levita! — Én tehát, az indítványozó nézetekkel ellenkezőleg, ha lehetséges lenne, s az esperes úgy lenne dotálva, s ha hivatala, kora engedné: minden fertály-évben megfuttatnám vele egyh.-megyéjét, hogy lássa: a vizitáció intézkedései mikint foganosítottak, a pénzkezelés hogy megy, az iskola, a mag- és bortár mikint kezeltek, az építkezés hogy folytattatik, sat. sat.

Nagy kalamitás különben egyházaink életében, hogy a gondnokokat sok helyütt csaknem erővel állítják be hivatalába, s három évig kinosan tartják meg abban, minek következtében gondot aztán nem igen fordítanak az egyház ügyeire, s elhanyagolják azokat. Még az is felemlithető, hogy a gondnokok szeretnek jó embereknek látszatni, minek következté-

ben a kepet, kamatokat s egyéb tartozásokat a hiteken nem hajtják fel, a hiányzó építkezések, javítások megtételére nem gondolnak. S mi az eredmény? Kár, s az egyházi szolgákra nézve hátrány. Osztozik ezen joságban, vagy helyesebben rendetlenségben, a presbiterium is: s így közös akarattal hanyagolják el az egyház ügyeit. Nó a pap, igaz, ellenőre a gondnoknak s presbiteriumnak, s neki kötelessége, a rendetlenségek elenyésztetésére nézve szigoruan fellépni: a miért aztán kap is egy rakás boszantást, rágalmat, gyanusítást fejére. Mi lenne, ha föllépésében a vizitáció nem támogatná? S mikint léphetne fel, ha ezt a vizitáció kötelességévé nem tenné hivatalosan?

Nagyon könnyű a rekrimináció! Kicsibe kerül, mondani azt, hogy a vizitáció költségbe, idővesztetésbe kerül; a mi igaz is különben, de mikint lehetne azt módosítani, javítani, vagy kár nélkül eltörölni: ennek kitalálása már bajosabb.

Egy időben tartotta fen magát még amaz állítás is: hogy a vizitátorok előtt ez kedves multság, s nagy alkalom a jólélésre. Na, a ki azt hiszi, próbálja meg a minden napi töltött káposzta, füstös oldal, vén majorság, s a néhol újni vastagságu vékony palatsinta-kosztot, s egy nap 11 óraker ebédelve, más nap 4—5 óraker estve: s elmegy kedve az ilyes lukullusnak címzett lakomák élvezetétől; mert ha szinte ez nincs is mindenütt így, de sok helyütt van.

Mit tovább legyünk hát, uraim! hogy a bajon segítsünk? Ha tanácsomat az egyházak megfogadnák, azt hiszem, segítve lenne a bajon. — Miért kerül sokba a vizitáció? Azért, mert a bizottságnak egy helyhen sokat kell mulatni, miután mind a lelkészek, mind a gondnokok, mind a presbiteriumok sok részben mellőzik teendőiket. P. o. a lelkészek a sta-

tistikai adatokkal, melyeket maguknak kell kiállítaniok, rendesen nincsenek készen. A gondnokok a kepe-felhajtást szorgalmasan nem végzik el, melynek következtében több rendbeli kepe-panaszok merülnek fel az egyházi szolgák részéről, s kepe-differenciák, mikot aztán a vizitációnak kell kitisztázni, megoldani. Továbbá, a gondnokok s presbiteriumok nem fordítanak gondot arra, hogy számadásaikkal készen legyenek, azok dokumentálva adassanak be, a presbiteriumok által megbírálván legyenek, a kamatok jól kiszámítva, pontosan vétessenek fel, a hátralékok szabatosan kidolgozva, s elismerve legyenek, a kötvények a szabályok értelmében kiállítva, a magés bortár korrekt módon kezelve s kimutatva, hogy a fokozatos növekedés tisztán kivehető legyen, sat. sat. Uraim! ha mindezeket a kebelben pontosan véghez nem viszik, s a vizitációnak nem csak a szuperrevizió, hanem az egész munka elkészítése, s kiállításuk esik terheül ne csodálkozzanak, ha a vizitáció sok időt vesz igénybe, s ezzel szaporodik a napi díj és élelmezési költség. Az egyházak igyekezzenek a maguk kebelében rendet alapítani, az egyházi szolgák képét pontosan behajtatni, a kamatokat felszedetni, s tisztán kimutatni; föld s ház-taxákat hátralékban nem hagyni, a számadásokat pontosan elkészíttetni s documentáltatni, a bor- és magtárakat pontosan kezelteni s állását kimutattatni, sat. S meglátják, hogy a vizitáció egyetlen ülés alatt bevégi munkálódását, s szépen tovább megy, nem kell több napi diurnum, élelmezés. Ha pedig az indítványozó egyház talán speciális megterhelések alapján lépett volna fel, annak megszüntetésére az illető esperes ur a közügyigazgató által figyelmeltesse a dálnoki lelkézt és egyházat, hogy minden egyházi ügyeikkel legyenek készen a vizitációra, a halottas zsoldár egyik sora értelmében, „szedjék rendbe dolgaikat“ s mentve lesznek a vizitáció hosszúság mulatásától, s az ebből származó túlzott költségektől.

Mi az élelmezés költségét illeti, megütődve halom az egy pap cikkéből a „Prot. Közl.“ 47. számában, hogy egyik egyház papja 15 forintot vett egy vizitációs ebédért. De hát az egyházak e kérdésben nem tudnak magukon segíteni? Az élelmezést nem képesek-e úgy állítani ki, hogy visszaélések a miatt ne keletkezzenek? A melyik egyházban ilyes kihágást elnéznek, mire lehet ott számítani az egész pénzügy-kezeléssel? Azon remény, mi

ezen idézett cikkben fel van hozva, hogy ha a vizitátorok a követelés magaslatáról leszállanak, minden pap csak a kollégátusért ellátja a vizitációt: a felhozott példa által gyengén van illusztrálva, midőn éppen papról állittatik, hogy ebédjét 15 forintba számította. E kérdést az egyházak maguk intézhetik el legjobban gazdálkodó számítás által. Én 1848 előtt tudok egy egyházat, hol minden vizitáción hoszszu asztal mellett étkezett az egyház intelligenciája, a nélkül azonban, hogy az egyháznak csak egy krajcárjába is került volna: mert egyik küldött egy tyúkot, másik egy oldalast, harmadik egy pár cilinder bort, sat. s a kurátorné az ebédet összeállította, s kedélyesen társalogva, ebédelték a nélkül, hogy vagy az egyház, vagy a pap terhelve lett volna. Én paposkodtam egy pár egyházban, s midőn a vizitáció hozzám szállott ki, szőgyeltem volna nagyon, egy ebéd s vacsora megtérítését valakin követelni; de ellenben azt is hallottam paptársaktól mondatni: „én az esperest, jegyzőt, direktort máskor szívesen látom s fogadom el, de vizitációkor nem, mert az az egyház terhe, s kötelessége.“ — Hanem, azt hiszem, az ily gondolkozásu egyénekhez magán-vendégül egyik sem vágyik megjelenni.

Orthodoxus.

(Vége következik.)

Az új egyház.

Korunk ama törekvésére, hogy új egyházat keres, az ósdiak borzalommal, a radikálisok gúnnyal tekintenek: ime, ez jellem-vonása a jelen egyházi mozgalmainak. — Új egyház? De hát, miért? Mert a régi többé nem felel meg a szükségnek, s napról-napra szemeink előtt mállik szét. — Az ós-protostáns egyházzól, a mint az a reformáció korszakából kikerült, s melyet ellenségei után-utfélen megtámadnak, barátjai is bevallják, hogy feloszlásnak indult.

Ama három és fél század alatt, a mióta fennáll, kebelében egy oly szellemi előhaladásra törő nemzedéket növelt, mely egészen különbözik attól, mely a reformáció korában élt. Ama gyűrtü, melyet az ós-egyháznak az „ember esetéről“, és következményeiről, a prédestinációról, sat. való dogmái alkottak, szóttört. — Sőt nem csak anyagi, hanem formai tekintetben is szétmállottak a régi egyház alapjai. A biblia nem föltétlen tekintély a tudományra és életre. A mai protestáns csak a saját maga által fölsimert igazságnak tekintélyét tiszteli s ennek következtében, a hit-vallások kényszere helyébe a hit- és lelkiismeret szabadsága lépett, s éppen azért ugyanazon egyháznak tagjai között is anynyi nézet uralkodhatik e tekintetben, a hány tagból áll. — És korunk dicsekszik ez állapottal; úgy véli, hogy ez rendén is van; a természet-feletti ki-

jelentésnek, s így az örök időkre felállított igazságba vetett hitét félre dobta, s kételkedve, kutatva, s hajszált hasogatva, Lessing mellé áll, ki az igazságnak fáradhatatlan keresését többre becsülte, mint annak egyenes bírását. Végre, a régi prot. egyház alkotmánya is részint felbomlott, részint felbomlásba van. Egy egyház, mely a szabad vizsgálódást s minden egyes tagjának azon jogát elismeri, hogy ténylegesen közreműködhetik feladatának elérésére, nem birhat olyan alkotmánnyal, mint amaz egyház, melyben a lelkesedés, karöltve az állammal, a kultuszt és hitvallást kényszerítőleg irta elő; nem maradhat állam-egyház, vagy papi egyház; szükségesképpen köz-egyházzá kell lennie. — Az erre való törekvés csiráit megtalálhatjuk minden prot. országban.

Szerencsére, hogy e törekvés s az építéssel együtt járó rombolás ugyanazon alap-elvekből indul ki, melyek az ősz-protestantizmust idézték elő és abban hatottak; de a melyek az idők viszonyai miatt részint háttérbe szorultak, részint feledésbe mentek, s a mostani munka tulajdonképpen nem erőszakos szakítás a múlttal, hanem annak csöndes és organikus fejlődése.

A kath. egyházban nem olyan szembeszökő, hogy az is teljes felbomlásnak indult. Hatalmas organizációja, papjának és világi vezetőinek fegyelmezettsége, s a papjainak vakon engedelmességek tömeg még elfedi azt, hogy alapjai alá vannak aknázva. — De az ítélet ki van mondva felette. Már az, hogy a protestantizmus mellette fennáll — isten-ítélet rá nézve; s a világtörténet — csak az utolsó évtizedek eseményeiben is — megpecsételte ez ítéletet éppen azon népek életében, melyek az ultramontanizmus szolgálatában leginkább állottak; míg a mai társadalom felfogadta végre, hosszu idők után, hogy a vakságnak és tétlenségnek véget vet, s addig meg nem pihen, míg az ultramontan hierarchiának hatalmát össze nem törli. S hogy a társadalom feladatát annál szerencsésebben oldja meg, éppen az egyház kebeléből kínálkozik számára a szövetséges. Nálunk megszokták, hogy az ó-katholicizmusról — a mint szerencsétlenségre ez egyházi mozgalmat nevezni elkezdtek — kicsinyítőleg beszéljenek. Azt mondják: nélküli a teremő gondolatokat, a fejlődési képességet, ama pozitív, gyümölcsöző pünkösdi elvet, az igazság bátorságát s több effélét. Azonban, vajjon nem olyanokkal vádolják-e, a mivel korunkban minden egyes eseményt vádolhatni! Azt akarom mondani, hogy az ó-katholicizmus éppen ott és úgy kezdte, a hogy és a mint kellett. Nem siet dogmákat állítani fel, sem a kultusz-formákat átalakítani; hanem rést tör a hierarchia hatalmán, midőn az egyházat a nemzet keblébe és a községbe helyezi át, s ez által az idegen tekintély helyébe a szabadságot állítja. Ez a fő. A többi majd megjön. Ki teremthet mindent egyszerre? Ha a hó elolvadt, nincs messze már a tavasz.

Azonban, az új egyház után való törekvés buzgalomában, mely a mostani két egyház-alkat keretében forrong: egy hatalmas, de ellenkező szózat hallatszik, mely ezer és ezer kebelben talál viszhangra, s mely azt kiáltja: megálljatok! Az ugy nevezett exakt tudományok hangja ez,

mely azt mondja: nincs szükség egyházra, mert nincsen többé vallás! A vallás titkokon nyugszik; a tudomány pedig széttepi a titok fátyolát, melyek takarják. A vallás természet-felettin nyugszik, a tudomány pedig felmutatja minden dolgoknak természetes okát. Micsoda a vallás? Micsoda az egyház? Mi az isten? Futásnak indult hatalmak, melyek eredetüket sötét időknek köszönik; nevek, melyeket a modern ember meg nem ért. Nem kell egyház semmi formában és semmi alakulásban, mert nincs többé vallás. De mert egyszersmind sokan lehetnek, a kiknek még szükségük van egyházra, ám legyen, hisz olyanok is vannak, kik tagjai egy schach-klubnak, vagy dalárdának; de a társadalom, vagy éppen az állam gondoljon épp annyit amazokkal, mint ezekkel. Mit tartozik az államra azoknak fennállása? Mit bajlódják az állam azzal, hogy egy dalárda minő jogokat ad elnökének? Adjon bármely egyház magának rendszabályokat, a minőket tetszik; törvényeket, a minőket szeret; ruházza fel hatóságait jogokkal és hatalommal egyesek és az egész felett, a mint akarja; mit tartozik ez az államra? A kinek nem tetszik, a ki nem akar elnyomásban élni: lépjen ki! Az államnak és egyháznak csak e föltétlen elválasztása oldhatja meg a nehézségeket, a vég nélkül való bonyodalmakat, s adhatja meg a dolgoknak egyszerű és természetes menetét.

Kétségen kívül, az első hallásra e hang nagyon csábító, s a kínált eszköz — egyszerűsége által — ajánlatosnak látszik. Hanem, az egész nagyon elvont doktrinarizmuson alapszik, a valóságot túlszárnyalja, a történelem hatalmát félreismeri, és a szabadság hangoztatását felcsereéli annak lényegével.

Sajátságos tünemény, hogy minden állam, melyek kényszerítve voltak a közlebbi években gyakorlatilag foglalkozni az egyházi kérdéssel, az ajánlott úttal éppen ellenkezőleg indultak. A sveitzi szövetség Mermillod, a kath. rendek Lachat ellen voltak, s Poroszország meghozta a májusi törvényeket. Genf, Neuenburg, Bern — a községek megegyezésével — új szervezetet adtak egyházuknak. Egynek sem jutott eszébe, hogy új állam-egyházat szervezen; nem kényszerítnek senkit, hogy valamely egyházhoz tartozzék; egyetlen egy jogot sem tesznek kétségessé attól, hogy valaki mely egyházhoz tartozik, nem állítanak fel dogmákat, sat. Csak megszabják ama föltételeket, melyek mellett a területükön levő egyházaknak jogi létezését elismerik. És ez minden kétségen kívül joguk és kötelességük, mert az egyházak tényleg nem magán-társulatok. Hogyan? Egy vasutársaságnak törvényt szab az állam, egy pénzüzetet felügyelete alá von, és az egyházakat, melyeknek hatása sokkal méjjebbre hat, egyszerűen ignorálja?

Elvont doktrinarizmus!

E modern nézet félreismeri a vallás jelentőségét és történelmi hatalmát. A vallásos érzés oly nélkülözhetetlen élet-szüksége az emberiségnek, mint a művészeti, nyelvi, jogi vagy erkölcsi ösztön. Minden népeknél, melyeknek valaha történetük volt, a vallás lényeges tényezője volt a nyilvános életnek; a népek szellemének legnemesebb nyil-

vánulásai, a művészet és költészet csak akkor voltak igaz és eredetiek, és élet-teljesek, ha gyökerüket méjjen bocsátották a nép-kedély központjába — a vallásba. A mi így minden időkben, és minden népeknél viszsztatér: annak méjjen kell fekünni az emberiség lényében, a mi ugyan átalakítható, de ki nem írtható. A mai nap exakt tudománya vizsgálata tárgyává teszi a természeti tüneményeket, a füveket, a virágok szerveit, s alkot azokra új világ-nézetet; hanem, a vallást, az emberi léleknek istenben való életét, azt a hidat, melyet az emberi szellem a véges és végetlen között épít fel, amaz édes vágyódásokat, melyeknek oly örömet adja át magát e nyomorult földi lét bajai után: ezek csakszámalmat érdemlenek és megvetést!

E modern irány teljesen gyümölcstelen. Azt az állást foglalja el korunk kérdéseivel szemben, mint a reformáció korában élt humanisták és aesztétikusok. Ezek is sok szolgálatot tettek a mivelődésnek és felvilágosodásnak, sok előítéletet eltávolítottak, babonákat irtottak ki, visszaéléseket szüntettek meg, de a nép-kedélyt nem tették tartalmasabbá, s a társadalomnak nem adták meg azt, a mit az elrombolt helyébe állítson. A mivelődés világossá teszi a szemeket, fogékonyvá a sziveket, de bátorrá, hőssé — csak a hit, a vallásos meggyőződés.

Ez az irány hatásában valóságos ellensége a szabadságnak s a nélkül, hogy akarú, a barátoknak (ultramontánoknak) játszik kezére. Csak haladatok, ti szabadelvű férfiak; magasztaljátok a közönyösséget, mint korunk legszebb erényét; ajánljátok a veletek együtt gondolkozóknak és mivelteknek, hogy maradjanak részvétlenek az egyházi dolgok iránt; s bizonyára — minden egyházban — az ultramontánok lesznek az utolsók, kik e felett panaszkodni fognak! Felül Voltaire, alul egy kapucinus-bárárt — — s még sem oly veszedelmes! Vallás és egyház még is megmaradnak, bár minő kézbe kerüljenek. Utoljára is, a tömegek szenvedélye, tán szüksége, mindig hatalmasabb, mint a sima műveltség, vagy a köhécselő, sivatag tudományoskodás; a köd alatt kavarog, hömpölyög, de mindig főlebb emelkedik, míg egyszerre az egyháznak sötét árnya csak megjelenik a tudóskodó dolgozó szobájában. Ez megdöbbenve kérdi: nem élünk-e a felvilágosodás korszakában, a természet-tudományok századában; hogyan lehetséges ez? És egy hang felel: általatok lehetséges, s ama felvilágosodás által, hogy a nép feloldotta magát a veletek való érzés közössége alól.

(Vége következik.)

TÁRCA.

Magyar alumnusok levelei.

Közlő: *Szilágyi Sándor.*

(Folytatás.)

IV.

Az békességnek Istenétől boldog, szerencsés, hosszú életet és békességes országlást kívánok Nagyságodnak, stb.

Kegyelmes uram, az nagyságéd régtől fogván való hozám megmutatott kegyelmes jó akaratjában bizván, ez mostani alkalmatossággal kényszeríttem nagyságodat írásom által ez dolog felől megtalálnom. Nyilván vagyom elhiszem nagyságodnál az én Patakról való kiköltözésem, és ide Beregszászban való jövetelem. Patakon való keresztyéni szent tisztemet, melyben nagyságod engemet méltatlan együgyű szolgáját állatott volt, meg nem untam vala, az menyneyi Úr legyen ebben bizonyságom, én is az én vékony erőm, és az én uramtól nékem adatott menyneyei ajándék szerént keresztyéni tisztemben hiven és nagy örömmel forgódtam; de az embereknek egymás között való nyughatatlanságok miatt én is majd többire elviselhetetlen gyalázatban keverődém be, az melyet tudom nagyságodnak kelletlinél is bővebben mind megirtanak, s mind pedig élő nyelvvél referáltak. Magamat, kegyelmes uram nagyságod előtt nem mentegetem, hanem igyemet a menyneyei urra bizom, és ű felsége legyen bírám ebben, hogy ha mindazokra az illetlen mocskokra, az melyekkel az nagyságod méltóságos tekintete előtt vádoltattam, vagyom érdemem. Azért, hogy jövendőbeli mocskolástól magamat megóhassam és nagyságodnak is szívét újabban efféle búsulásokkal, az minémüekkel nem régen

terhelték, ne illessem, kényszerítettem Patakról eljüni. Ugy vagyom, kegyelmes uram, lelkem téssen erről tanubizonytságot, hogy minekelőtte ide jöttem volna, elsőbben is nagyságodat kellett volna ez dolog felől megtalálnom, mert az nagyságod kegyelmes jóakarata az, melylyel nagyságod mint idegen országokban, s mind pedig itthon szegény hazánkban fovealt, ezt kívánta volna; mindazonáltal hir nélkül vakmerőképpen semmit nem cselekedtem, s ide sem jöttem, hanem ez dolgot az nagyságod pataki igaz hiveinek megjelentettem és ű kegyelmeknek consensusokból jöttem ki. Minekokáért nagyságodat, mint kegyelmes uramat kérem alázatosan, ha ebben az dologban nagyságodnak fejedelmi méltóságát megbántottam, az mint hogy meg is bántottam, nagyságod én nékem kegyelmesen megbocsásson, az melyet, tudván nagyságodnak könyörületességre való propensióját, el is hiszem nagyságodtól megnyerek. Továbbá nagyságodat kérem igen alázatosan, hogy az miképen ez ideiglen nagyságod reám kegyelmesen vigyázott, és sok időktől fogván gondomat viselte, ennek utána is reám való vigyázását nagyságod ne tegye le, én mindenkben az nagyságod kegyelmes tutelájára biztam magamat. Ugyanis nagyságodon kívül Isten után nincs több praesidiumom, hanem egyedül nagyságod az én oszlopom és hű váram, az holott mind oltalmat, s mind pedig egyéb segítséget várhatok. Végezetre az menyneyei urnak lelke legyen nagyságoddal és nagyságodat foglalja el magának lakó hajlékul s nagyságodnak életét egészségével együtt hosszú időkre terjeszse az ű maga dicsőségének előmozdítására, szegény nyomorodott hazánkban s nemzetünknek oltalmazására, mindezeket az Jehova Isten előtt könyörgésem által esedezn

meg nem szünöm. Ámen! Irtam Beregszászban 29. julii.
Anno 1642.

Nagyságodnak együgyü alázatos szolgálja
és alumnusa
Colosi Dániel.

Külcim: Illustrissimo ac Potentissimo Principi et Domino Domino Georgio Rákoczi stb.

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)

V.

Nemzetes böcsületes Fautor Patronus uram; kívánok uraságodnak az kegyelmes szent Istentől minden lelki testi áldásokat boldog előlmenetellel való egészséges, békességes megmaradást; és az áldott Karácson napot megélni, elmulatni több idnepekkel együtt, mind az Uraságod Kedves szép házanépével együtt. Ámen.

Alázatos suplicationomnak általa kelletik uraságodat megtalálnom ezért. Az Nemzetes Fautor Patronus Dahraczeni Tamás Praefectus uram adott egy forma levelet, mint kelljen énnekem megadni az Generalis quietantiát az Szarvas szőlőmnek árábül diversis vicibus az mit felvettem Eperies városok pecseti alatt. Czimerman Ádám uram Botos Deákjára Christoph deákra biztam ez városunk pecseti alatt való levelemet. Minthogy penig az Úr Istennek sulyos keze megüté Somost 6. die Novembris vasárnap, mert az nagy rakott terhes szekér járt által rajtam; Ha az Istennek ígéje nem volt volna kebelemben, (avagy szivemben, mennél inkább az Istennek Gratiája rajtam, szintén ugyanott meghaltam volna.) Es az Bölcs Deák három verse integre rajtam ki teljesedett volna, az hon így szólnak:

Hodie sum sanus cras, me tangit Donimi manus,

Hodie sum fortis cras, ero filius mortis.

Accidit in puncto quod non sperebatur in Anno.

Mert az Evangeliosom könyvecske volt az kebelemben, az melynek táblái mindkét felől fa és egy öreg csont fűs is volt benne, és egy oculár, mind eltörtének az kebelemben, mely evangeliosom könyvecske ha kebelemben nem volt volna, inkább hiszem ugyanott megholta volna. Éjjel nappal enynyi idő alatt se jobbra, se balra, se hanyat nem fekettem, hanem fennülve kell lennem avagy járnom, az mint lehet.

Annak okáért Nemzetes N. F. Patronus uram, mint-hogy alá nem mehetek az nagy nyomoruságom miatt, hanem Christoph Diák uramra biztam Czimerman Ádám uram Botos Deákjára Uraságod legyen segítségére ebben. Adja meg udvarbíró uram az száz forintot, hat forint hija, mivel imm az praefectus uram uti költségre hat forintot adattatott belőle, immár én az pénzt meg is olvastam. Praefectus uram mostan feljöttömben meghagyta előttem udvarbíró uramnak, hogy az pénzt mindjárt megadja, mient ez Generalis quietantiát városunk pecseti alatt megviszem.

Értettem utaságod, vagy uraságod szerelmes leánya Gombos Jánosné aszszony is feljő, uraságod küldje meg nekem ez itt fen megirt 94 forintot, mert igen nyomorult beteges állapotban és igen kölcségtelen vagyok szegény hét árváimmal együtt.

Mely uraságod hozzám való kegyes atyai jólétét menél inkább az én hét árváimot tekintvén uraságod, teljes

életömben megakarjuk szolgálni uraságodnak, és uraságod szép háza népének; és istenbeli imádságokkal áldást kívánok Istentől uraságod fejére öntetni mennyei égből mind az uraságod kedves szép háza népével együtt, tam in hoc vita, quam in alia vita. Ámen.

Datum Eperjess die 4 Decembris Anno christi 1639.

Uraságodtól minden atyai jó kegyességet várok, hozzáam és hét árváimhoz Eperiesen lakozó

Uiheli Sipos András s. k.

Ujheli Sipos Mátyás pap fia s. k.

Uraságod alázatos szolgálai teljes életökben,

Cim: Az nemzetes és bölcs Fautor Patronus Cserynak György uramnak, az mi kegyelmes urunknak Erdélyi Fejedelemnek Rákoczy György urunknak ő Nagyságának kedves főemberének nekünk ő kegyelme alázatos árváinak, kegyes Partonusunkoz Patakon.

(Eredetije, mely fehér selyem-zsinorral volt átkötve, s úgy lepecsételve, a m. kir. kamarai levéltárban.)

(Vége következik.)

Az apostolok cselekedeteiről irt könyv. Péter és Pál. *)

(Folytatás.)

A páli levelekben oly tökélet birunk, melyből e téren gazdag kamatot kell huznunk; szolgáltatassák hát ezek amaz állás- és néz-pontot, melyről a környezetre minél szélesebb s tisztább látkörünk nyílik. Ott találjuk a páli levelek legközelebbi környezetében, az „Apost. csel.-t”, mely épen azon időszak előterjesztése, melyben e levelek mozognak. Azonban, csodálatos, ott igen sok máskint van, mint azt Pálnál láltuk. Az emberi erők s tényezők természet-világa, mely a Pál leveleiben hiven játszik, itt ki van szorítva a képzelet-gazdag csoda-világától. Az egész menyiny beleelegyedik a földi küzdelemben. Angyalok jönnek égből s vezetik ki Pétert a megfélemlt örök között a fogságból; s egy földingás szétszakítja a bilincseket Pál kezén s lábán Philippiben. S mind két apostol csaknem minden léptén szórja a csodákat, mint búza-szemeket. A természet feletti anynyira be van szőve a történetbe, hogy a természetes alig fölismerhető. Itt, egyszer Péter is pogányok apostolává lesz, ki a fölmerült körülmények között egy pogány családot keresztel, s tettét igazolni igyekszik a jeruzsálemi község egy részében fölmerült roszalással szemben (Ap. cs. 11. 1—19); amott, Péter, Jakab és János, épen azon a Galat. levélből jól ismert oszlopok veszik a jeruzsálemi apostoli tanácskozásban védelem alá Pál „evangeliumát”, s megmutatni igyekeznek tetteinek s beszédeinek az övékkel való megegyezését némely heves zsidóskodó előtt. E szellemben van az egész történet beolvasztva, öszszeszőve s oly ügyesen, hogy a kereszttyénség Pált 18 századon keresztül az „Ap. csel.-nek szemüvegén nézte.

Igy állván a dolog, nem soká habozhatott a történeti ítézet amaz ítéletével, hogy a páli levelek, mint önkénytelen s számítás nélküli ömlongései, eszmeszüleményei ama kor fiának, történetihűek; mig az „Ap. csel.” egy későbbinek

legenda-könyve. De mi indíthatta e későbbi ismeretlen író, hogy a valódi történetet oly megfoghatólag átváltoztassa? E kérdés vizsgálása új eredményekre vezetett. A két ellentét első feszültségében nem számíthatott fennállásra a keresztényesség; kicsiny és gyöngy levén, minden erejére szükség volt, hogy együttesen működhessek ama világharcban, melyet zsidósággal és pogánysággal kellett kiállania. Mint a reformáció korszakában a fáradhatlan Bucer sietett Luthertől Zwinglihez s viszont, hogy az ellentétek életet tompítsa, s a pártokat kibékítse az előre látott fenyegető veszély előtt: ép úgy veszi fel e szerepet az őskeresztények küzdelmeiben az „Ap. csel.“ ismeretlen szerzője az első század végén, vagy a második kezdetén, mint a legügyesebb közbenjáró, ki valaha egyházi vitába közbe szólt.

Mily ügyességgel jár el! Az antiokiai kemény öszszettközést, a Pál győzelmét Péter fölött, nemcsak hallgatással fedezi, hanem épen e helyébe egy vitát állít Pál és a hasonértelmű Barnabás között, hogy ama kellemetlen jelenetet lehetőleg elvonja a keresztények emlékezetéből. (Ap. csel. 15. 36 – 40).

Az öt gyűlölő zsidó kereszténynek Pálra különböző álarcot s gúnyképet alkalmaztak. Legkedvencsebb álca volt, mely alatt gúnyolták, a samariai varázsló Simoné. Simon: hogy a csalfa Simont a valódi Simon-Péterrel szembe állíthassák; samaritánus: hogy e népvégülékre emlékeztetve, az ő, mint született zsidó-pogányok iránti hajlamát kigúnyolják; varázsló: mivel a zsidók szerint minden a mi pogány, a varázslás hatalma alá esett. Ezen vallásos gyűlölségen alapuló cím alatt egy egész regényt költének Pálra; különösen a szeretet adománynak, mit ő oly buzgósággal vitt a szűkölködő jeruzsalmi hitszonokok számára, oly lealázó jelentést adnak, mintha ő e pénzzel Pétert akarta volna megvesztegetni, hogy az számára az apostoli eljogot megadja a szent lélek kéz által való közlésére; szóval, hogy hason eredetű apostolnak elismerje.

Lássuk csak, mily jártasan tudja az „Ap. csel.“-nek békítő paulinusa e kellemetlen emlékről elvonni a keresztények gondolatát. Ő ezen varázsló Simonból egy valódi történelmi alakot csinál, ki Pétert pénzzel igyekszik megnyerni; de tőle fenyegetve útasittatik vissza (8, 14 – 25) és pedig határozottan az előtt, mielőtt Pál a történelem színterére lépett volna. Ki gondolt volna távolról is e név alatt Pálra!

Lénárt József,
papjelölt.

(Vége következik.)

Felszólítás,

Hunyad-Zarándmegye ev. ref. lelkészi karához!

„A népiskolai ügy a társadalom életkérdésévé vált, a menyinyben mindenki elismeri, hogy e kérdés jövőnkre nézve a nemzeti lét és nem lét feltételeit foglalja magában.“ Így ír hazánk egyik — a népiskolai kérdéssel tüzzetesen foglalkozó — írója.

Hunyad-Zarándmegye népnevelési állapotát tekintve, — azt hisszük — felesleges az idézett mondat hosszas

magyarázása. Különbben is, ezen állapotok a maguk valóságában ismeretesek az igen tisztelt lelkészi kar előtt.

Évekkel ezelőtt alakult a nevezett megyék népnevelés ügyének előmozdítása tekintetéből, a „hunjad-zarándmegyei és szászvárosszéki tanító-egylet“. Alakulása első percétől a legújabb időig a lét és nem-lét bölcsőjében szendergett. Azonban, ma már — bála a gondviselésnek — fennállása biztosítva van, a gyermekort szerencsésen túlélte. Itt az idő, hogy a tettek mezején mutassa meg erejét és képességét; de, hogy ez eredmény biztos legyen, szükséges, hogy a népnevelés-ügy bajnokai tömörüljenek, s az erők egyesítenek.

Igen tisztelt lelkészi kar! „Egyesült erővel“ mutassuk meg, hogy mi is élünk, s a mi szívünk is minden szépre, jóra fogékony, minden nemesre feldobog.

Meg vagyunk győződve, hogy az igen tisztelt lelkészi kar, egyletünkbe mintegy lelket öntve, zászlót ragad, s velünk együtt lép a küzdőterre, hol a diadalkoszort — nehezen és sokára de békés egyetértés, s szigorú kitartás után, elnyerjük; mert a cél, melyet elérni kell, nagy, szép, szent, s egyedül az utókor boldogítására célzó.

Az anyagi áldozat, mit egyletünk a rendes tagoktól kíván, oly csekély, hogy azt minden zúgolódás nélkül tehetjük le a nevelés-ügy oltárára. A tagsági díj egy évrre egy forint o. é.

Ez alkalommal tisztelettel hívjuk meg az igen tisztelt lelkészi kart, az 1875-ik évi, január hó 6-án délelőtt 9 órakor Déván, az állami tanítóképezde helyiségében tanszerkiállítással egybekötött közgyűlésünkre.

A közgyűlés főbb tárgyai lesznek:

- 1) Elnöki jelentés az egylet egy évi működéséről.
- 2) Éder Géza, egyleti tag, gyakorlati útasításokat ad a szabad- és minta-faragásnak a népiskolákban való alkalmazása módjáról.
- 3) Téglás Gábor egyli. tag, a Bock-féle ember-tani mintákat mutatja be, s ez alkalommal a gyermek testi ápolására vonatkozó egészségügyi szabályokat adja elő.
- 4) Madzsar János, minta-tanítást tart.
- 5) Csónka Lajos, kísérletek alapján mutatja be néhány természettani eszköznek a népiskolákban használati módját.
- 6) Folyó ügyek.
- 7). Ezen alkalomra rendezett tanszer-kiállítás megtekintése.

Biztos reménnyel nézünk a jövő elé, mert hisszük, hogy az igen tisztelt lelkészi kar nem vonja meg egyletünkétől támogatását, s azon zászló alá fog seregleni, melyre nagy költünk e szavait irtuk fel:

„Hass, alkoss, gyarapíts,

S a haza fényre derül!

Bizottmányi határozat alapján.

Déván, december 12-én, 1874.

Adorján Miklós
egyleti jegyző.

KÜLÖNFÉLÉK.

= Előfizetési felhívásunkban dec. 20-át tettük volt határnappá, hogy az addig jelentkező előfizetőktől függ lapunk fennállása a jövőre nézve. Reméljük, hogy élni fogunk s elkerüljük ama gyalázatot, hogy az erdélyi egyházkerület veszni hagyja első ilyenü közlönyét. De ok nélkül való költsékezést nem veszünk magunkra; azért szívesen kérjük — személy-válogatás nélkül — mindazokat, kik lapunkat megtartani akarják, hogy jövő évi első számunk megjelenéséig okvetlenül jelentkezzenek, mert csak a jelentkezőknek fogjuk küldeni, és felesleges példányokat nem nyomtatunk.

= Pályázat. A zilahi állami fitanító-képezdenél a segédtanári állomás megüresedvén, annak betöltésére, a vallás és közokt. nagymélt. minister úr idei 30,760 sz. a. kelt rendelete folytán, pályázat hirdettetik. Az említett segédtanári állomással 450 frt évi fizetés, szabad-szállás, és az intézetben köztartás élvezete van öszszekötve. A két utolsó élvezmény el nem fogadása esetében, szálláspénz fejében 100 frt, a köztartásért pedig havonként anynyi öszszeg, menynyi egy növendékért fizettetik, a mi jelenleg 13 frt. néhány krajcár. Tanítandó tárgyak: németnyelv és természetrajz. Az állomás 1875 évi február hó 1-én mulbatlanul elfoglalandó. Pályázni kívánók felhivatnak, miszerint ezen állomás betöltésére szükséges képzettségüket, s eddigi foglalkozásukat igazoló okmányukkal felszerelt, s a vallás és közokt. m. kir. ministeriumhoz intézett folyamodványukat, a jövő 1875 évi január hó 14-éig, Zilahra, alulirt tanfelügyelőséghez annál inkább beküldeni sziveskedjenek, mert a későbbben érkezők figyelembe vétetni nem fognak. Zilahon, 1874 évi december hó 15-én. Kerekes József, Kraszna-Középszolnok megyék és Kővárvidék tanfelügyelője.

KÖRÖZTETNEK.

941—1874.

Körrendelet.

A nmlgu. vallás és közoktatási minister ur 27,398 sz. a. kelt leiratával értesítvén igazgató-tanácsunkat, hogy az országgyűlés végzése értelmében, a méter-mérték rendszer a népoktatási intézetekben még ezen tanévben tanítandó, mind a fő- és középtanodák, mind minden felekezeti iskolánk előjárói útasittatnak ezen határozat fogamatba vételére, s e célra használandók a nmlgu. minister úr rendeletére készített, s az egyetemi nyomdában megrendelhető falitáblák, és hozzá készített útasítás.

Az erdélyi ev. ref. egyh.-ker. állandó igazg.-tanácsnak, Kolozsvártt, 1874. december 6-án tartott üléséből.

Gr. Mikó Imre. Bodor Antal,

titkár.

1244—1874.

Kézdi egyházmegyénkben az ikafalvi harmadosztályu lelkészi állomás, másod izben. Javadalma:

- 1) 102 kalangya őszi-, 102 kalangya tavaszi gabona.
- 2) Oszporásoktól pénz 9—10 frt. o. é. 3) 32 terü fa. 4) 31 véka féreji szántó, 5) 4 szekér szénát termő kaszáló,
- 6) Palástdíj 10—20 frt. o. é. 7) Tisztességes lakás.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Pályázati határidő jövő évi január vége.

A folyamodványok kézdii esperes, t. t. Szini János aa.-hoz, K.-Albisba (u. p. Al-Csernáton) küldendők.

Kolozsvártt, december 21, 1874. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

1250—1874.

Kolozs-kalotai egyházmegyénkben a damosi kántortanítói állomás. Jövedelme 123 forint.

Pályázati határidő jövő évi január vége.

A folyamodványok kolozs-kalotai esperes t. t. Szakács István aa.-hoz Sz.-Lónára (u. p. Gyalu) küldendők.

Kolozsvártt, december 21, 1874. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

1246—1874.

Az erdélyi e-kerülethez tartozó, Oláhországban fekvő pitești lelkészi állomás. Jövedelme:

1) 12¹/₂ hold szőlőkert, melynek fele szántó, másik fele szőlővel van beültetve.

2) A templom udvarán levő lakház kerttel és egy kis pusztá telek függelékkal.

3) Stola, mely következőkből áll: a) egy keresztelés a templomban 5 frank; b) esketés a templomban 17 frank, háznál két anynyi; c) temetés könyörgéssel 15 frank és 75 század, predikációval 23 frank és 50 század; egy generalis temetés 45 frank. A vagyontalan szegényeket ingyen köteles temetni; d) egy halotti, keresztelési, vagy esketési bizonyítvány-kivonat 2 frank és 50 század.

4) Az iskolás gyerekek által havonként fizetendő 2 frank és 50 század, melyért köteles magyar és német nyelven tanítani.

5) A hivektől önként adakozás családonként egy évre 5 frank.

6.) T. Kovács Zsigmond úr fizet évenként 100 frankot. Kötelessége:

Vasárnap és innepnapokon istentiszteletet tartani, az ifjakat konfirmálni, tanítani, az említett módon esketni, keresztelni, temetni, urvacsorát osztani és a kántori teendőket is vezetni.

Pályázati határidő jövő évi január vége.

A folyamodványok hozzám, Kolozsvárra küldendők.

Kolozsvártt, december 21, 1874. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

1264—1874.

Marosi egyházmegyénkben a csókai lelkészi állomás. Fizetése 337 frt. 34 kr.

A folyamodványok marosi esperes, t. t. Vályi Pál aa.-hoz, Ny.-Szent-Benedekre (u. p. Ákosfalva) küldendők.

Kolozsvártt, december 22, 1874. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

Nyílt posta.

31. A marosi egy papnak. Mindkét rendbelit adni fogjuk.

32. Réty. K. S. barátunknak. A marra hadd boruljon a feleség fátyola; ez pedig derék dolog. Köszönet. Ide bizony azért csak elvárunk!

33. Minden hozzánk eddig beküldött bármilyen cikkel — melyről levélben, vagy e helyen nem írtauk — mint haszontalan, megsemmisítettnek kívánunk tekinteni. Levetkőzzük az ómbert és felöltözzük az újat.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdász betűivel Kolozsvártt.

Mai számunkhoz van mellékelve az „Erd. ev. ref. egyházkerület egyházjogának“ 7 ive.

